

Fig. 1. Kirken i landskabet set fra sydvest. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church in the landscape seen from the south-east.*

HØJEN KIRKE

JERLEV HERRED

Højen sogn (»Hothern«) nævnes første gang 1329,[1] mens selve kirken i »høthærn« først optræder i Ribe Oldemoders kirkeliste fra o. 1376-89[2] med en afgift på 4 skilling sterling, som svarer omtrentligt til gennemsnitsafgiften for Almind syssels kirker. Ved landehjælpen 1524-26 betalte kirken (noteret som »høuæ«) en ekstraskat på 20 mark (jf. s. 1016),[3] mens den ved klokkeskatten i 1528-29 afleverede herredets mindste klokke (jf. s. 1019).[4]

Ejerforholdet kendes fra 1330, da kirken sammen med de resterende kirker i herredet kom under kantoratet ved Ribe Domkapitel (jf. s. 1016). Efter reformationen kom den Kronen i hænde, og 1580 bekendtgjorde kongen i et åbent brev, at lensmanden på Koldinghus havde ret til at bortfæste både Kronens og kirkens parter af tienderne og kirkejorde i Brusk, Anst, Elbo, Holmans og Jerlev herreder, »uden at enten Stiftslensmanden, Kapitlet eller Kantoren i Ribe herefter i nogen Maade maa befatte sig hermed.«[5]

Først igen fra 1711 kendes ejerforholdet, hvor kirken blev bortauktioneret til baron Christian Gyldenkrone til Vilhelmsborg etc. med *patronats- og kaldsret*, som allerede året efter skødede den til Mourits Mouritzen Høier, herredsprovst i Tørrild Herred.[6] Kronen havde imidlertid forbeholdt sig tilbagekøbsret og gjorde brug af denne allerede i 1720.[7] I forbindelse med afviklingen af ryttergodset 1765 blev kirken solgt for 3.900 rdlr. til justitsråd Peder Saxesen i Kolding, der tillige erhvervede kirkerne i Ødsted (s. 3369) og Jerlev (s. 3323).[8] Han afhændede den tre år senere til den nytiltrådte sognepræst Jacob Wolrathsen Holm, der 1793 solgte kirken til fire af sognets gårdmænd.[9] Fra 1799 udvidedes ejerkredsen til flere af sognemændene, 'først nogle og senere alle bønderne'. Den overgik til *selveje* 1909.[10]

Anneksforhold. Højen havde senest siden reformationen Jerlev som annekskirke (s. 3323). Dette forhold varede frem til 2013. Sognet har siden da udgjort et selvstændigt pastorat.

Præste- og sogneforhold m.m. 1598 pålagde Kronen Ribe Domkapitel at stævne sognepræsten hr. Jørgen Nielsen, da han skulle have 'påført nogle kongens undersåtter i Koldinghus Len adskillig modvillig handel, understået sig i at gøre falske breve, og mans han har været fordelt, alligevel prædiket og gjort tjeneste i kirken, indsat en løbepræst til at prædike og i nogle års tid

begået andre utilbørligheder'. Hr. Jørgen blev samme år afsat.[11]

1600-tallets krige ramte både kirke og sognefolk hårdt. Under Kejserkrigen noteredes det flere gange i regnskabsbogen, at 'kirken i årets løb var blevet plyndret af fjender', og derfor intet korntiende havde at yde.[12] Dette til trods havde sognemændene fra 1645 midler til at fæste Kongetienden.[13]

Jordegods. Til kirken hørte indtil begyndelsen af 1900-tallet en fæstegård kaldet »Degnegård« liggende umiddelbart øst for kirken.[14]

Kirken ligger i en lavning i landskabet nord for et knæk i Højen Å, der løber mellem morænebakker og gennemskærer sognet fra vest mod øst. Helt op til begyndelsen af forrige århundrede lå kun Degnegård, kirkens fæstegård, nær kirken (jf. fig. 2).[15] Kirken omgives endnu af marker mellem spredt bebyggelse langs Oksviggårdsvej og Højen Kirkevej. Mod nord hæver landskabet sig i et bakkedrag med landsbyen Gammel Højen. Syd for kirken definerer åens slyngninger Ny Højens nordlige bygrænse.

Kirkegården tegner et rektangel, 1860 anført til at udgøre omkring 6½ skæpper land (ca. 4.500 m^2).[9] Allerede 1929 ønskede man at udvide kirkegården mod nord, hvilket dog først realiseredes 1966 ved at flytte den nordlige del af diget seks meter ud.[16] 2012 stødte man inden for det sydlige dige på en stenrække: sandsynligvis et levn, der afstikker et forhenværende, lidt mindre kirkegårdsareal.[17]

Fig. 2. Matrikelkort. 1:10.000. Målt af M. Schmidt 1821, tegnet af Freerk Oldenburger 2023. – *Cadastral map.*

Hegnet om kirkegården er opført som kampestensmur med kløvede sten til begge sider og kan gennem kirkens regnskaber følges tilbage til 1600-tallet.[18] Tilbagevendende reparationer betød, at man i 1900-tallet etablerede et muret dige med en øvre afdækning i cement.[19] 1929 ønskede man digets nordside flyttet ud (jf. ovf.), men så store mængder ekstra sten krævedes, at man i stedet istandsatte det eksisterende med opbygning til én meter over terræn.[20] Ved kirkegårdsudvidelsen 1966 var det en præmis for initiativets godkendelse, at diget blev opført med kløvede marksten med tilbageliggende fuger og uden cementafdækning. 1991 blev den resterende del af kirkegårdsdiget retableret som kampestensdige.[21]

Kirkegården har tre *indgange*: en hovedindgang fra syd og to indgange fra øst. Lave, brolagte trin uden for diget fører op til hovedindgangen, hvis smedejernslåge er hængt i nye granitsøjler udformet som gavlsteler, renoveret 1991. Det må være denne indgang, der 1700 blev nævnt som en muret, men gammel og forfalden †kirkeport.[22] Nye †jernlåger indkøbt 1875 og 'hængte paa smukke Piller af hugne Sten' var med al sandsynlighed hertil.[23] Østdigets sydligst beliggende indgang blev også istandsat 1991 med en renovering af smedejernslågen og med nye granitsøjler som hovedportens.[17] Denne indgang omtaltes 1700 som en stætte, enten muret eller i træ.[22] Østdigets nordlige indgang er med en simpel, dobbelt kørelåge og enkle stolper i smedejern. Indgangen blev etableret ved udvidelsen af kirkegårdens areal 1966 og tilkørselsforhold sikret 1970 i forbindelse med anlæggelsen af parkeringsplads.[19]

Af ældre †*indgange* kan nævnes to stætter omtalt 1700, en muret og en i træ, hvoraf kun den enes placering kendes (jf. ovf.). 1916 blev en ny indgang med låge etableret i vestdiget af hensyn til klokkerens adgang til kirken fra graverboligen.[24]

På parkeringspladsen øst for kirken ligger to *bygninger*, hvoraf den ene huser kapel, graverfaciliteter og toilet.[25] Den hvidpudsede murstens-

Fig. 3. Kirken set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The church seen from the north.*

bygning fra 1989 har røde vingetegl, træværket er malet hvidt, dog vinduer og døre i gråt. Ved siden af ligger sognegården, indviet 2006. Denne er i blank mur på nær den vestlige facade, der er kalket. Taget har røde vingetegl, vinduer og døre er grå. En tidligere *graverbolig* (opført 1916/17) ligger vest for kirkegården.

1920 blev et †*lighus* opført, integreret i kirkegårdsdiget mod øst. Til grundsten anvendtes sten fra diget, murene var i røde tegl og taget i glaserede tegl.[26] Bygningen blev fjernet ved opførelsen af de nye kapel- og graverfaciliteter 1989 (jf. ovf.).

Beplantning. Et egehegn skærmer kirkegården mod nord. Inden for diget er et mindre antal plænegravsteder, og der er plantet skovæble samt paradisæble og anlagt spredte højbede. En gammel lind i det nordvestlige hjørne vidner om de store †lindetræer, der sammen med †kastanjer tidligere stod på kirkegården mod syd og øst, hvor der nu findes unge asketræer.

BYGNING

Kirken fremstår i dag hovedsageligt som et produkt af omfattende ombygninger i 1800-tallets sidste halvdel. Oprindeligt stod den som en tidlig middelalderlig frådstensbygning bestående af †kor og skib med blændingsudsmykning. Allerede i middelalderen blev skibets vestende, inklusiv døre, dog genopført i munkesten, koret fik indlagt †hvælv, mens et †tårn blev tilføjet mod vest. Et †våbenhus blev også rejst foran syddøren, sikkert omkring reformationen. 1860 faldt koret sammen og et nyt blev rejst. Blot tre år senere, 1863, blev også tårnet nedbrudt og nyopført, hvorefter sydsiden 1880 blev skalmuret, mens et nyt våbenhus blev bygget 1885. *Orientering* omtrent solret.

I dag står kirken primært i røde teglsten med sortglaseret tegltag. Den oprindelige muropdeling i frådsten opleves dog bedst fra nord, hvor den træder frem gennem kalkningen.

Plan og proportioner. Om end kun bredden af skibet, ca. 8,5 m, er kendt, lader *grundplanen* til at have været udstukket med rette vinkler og traditionelt disponeret med †kor og skib.

Fig. 4. Kirken set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The church seen from the south.*

Materiale og teknik. Murene er i facaderne opført i frådsten ud- og indvendig med en murkerne af marksten og en murtykkelse på omtrent 90 cm. Af frådstensfacaden er kun et parti på skibets nordside øst for †døren delvist bevaret, mens resten af skibet er skalmuret såvel ud- som indvendig og koret ganske nyopført (s. 3279). Frådstensmurværket er af såvel små som middelstore blokke lagt i regelmæssige skifter (jf. fig. 66). Den oprindelige sokkel kendes ikke, men var formentlig også i frådsten, idet nordsidens, nu af tegl, formsten og rå kamp tyder på kontinuerlig udskiftning i takt med forvitring.

Facadeudsmykning. Skibets nordside prydes af tre retkantede *blændinger* af divergerende bredde, dannet af lisener, ca. 30 cm brede (fig. 7). Da L. A. Winstrup 1878 besøgte kirken, stod et parti af skibets søndre langside fortsat delvist i frådsten. Af hans tegning fremgår det, at denne oprindeligt havde højtsiddende blændinger med *rundbuefriser* (fig. 8). Blændingernes fod og højde kendes ikke. Svage, vandrette spor samt en enkelt lodret aftegning og et bueslag i nordsidens murværk kan måske indikere, at langsiderne oprindeligt stod med blændinger i to zoner, den øvre med rundbuefrise (jf. Daugård Kirke, s. 1907).

De oprindelige †*døre* blev erstattet ved en senmiddelalderlig ombygning af skibets vestende (jf. s. 3271), mens de oprindelige †*vinduer* er forsvundet ved senere vinduesfornyelser og skalmuringer.

I det fladloftede *indre* vidner kun skibets nordside om kirkens oprindelige gestaltning, mens alle spor på sydsiden er skjult bag skalmuring og et tykt lag puds. Den oprindelige †*korbue* forsvandt allerede i senmiddelalderen, da †koret nyopførtes i tegl (jf. s. 3271).

Ingen af de oprindelige *gavltrekanter* er bevarede. Den vestligste forsvandt sikkert allerede ved den senmiddelalderlige ombygning af vestenden (s. 3271); de resterende senest ved restaureringerne fra 1860-85.

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Trods 1800-tallets omsiggribende forandringer af kirkebygningen kan der stadig spores en række til- og ombygninger, der kan henregnes til senmiddelalderen. Disse er alle udført i munkesten lagt i munkeforbandt. Rækkefølgen er usikker, hvorfor den fremførte kronologi er tentativ.

Kirken blev antagelig allerede i 1400-tallet underlagt en større ombygning, der omfattede en nyopførsel af *skibets vestende* fra og med dørene. Dersom der ikke er tale om en egentlig vestforlængelse, er det nærliggende at antage, at frådstensmurværkets tilstand må have krævet ombygningen. I hvert fald kan der i materialeskiftet, som nu kun er synligt på nordsiden, ikke spores en faldende fortanding. Vestenden blev således rejst på en granitsokkel med skråkant. Mens facadeudsmykningen blev opgivet, videreførtes *todørsystemet*, idet de oprindelige *døråbninger* blev retableret med rundbuet, nærmest fladbuet stik (jf. fig. 10). Den søndre dør, nu kirkens eneste indgang, er sekundært udvidet, mens den †nordre står blændet med en blanding af munkesten og moderne tegl i krydsskifte, og en enkelt række frådsten markerer vederlagshøjde.

†*Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer.* I løbet af senmiddelalderen blev det oprindelige †frådstenskor afløst af et hvælvet †*kor* (jf. s. 3278). Om dette foreligger ikke mange oplysninger, men ifølge synsprotokollen 1700 bestod det af seks spærfag, »overalt af mursten«.[27]

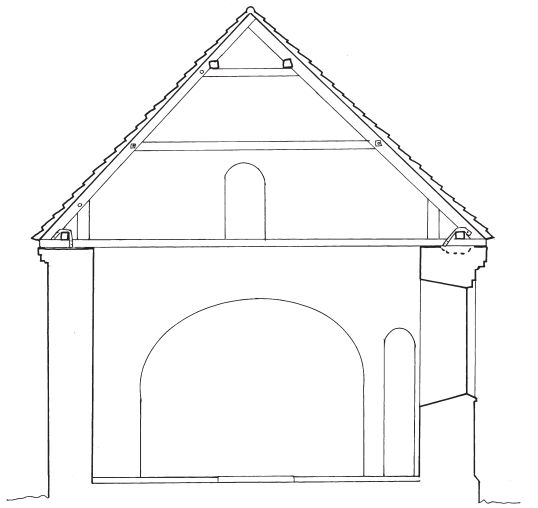

Fig. 6. Tværsnit gennem skib set mod øst. 1:150. Målt og tegnet af Line M. Bonde 2022. – *Cross-section through the nave looking east.*

Et †*tårn* er sidste senmiddelalderlige tilføjelse og kan vel være blevet opført samtidig med ombygningen af skibets vestende (jf. s. 3271), om end dette er uvist. Om tårnet foreligger der flere oplysninger. 1641-42 omtales »thou Obne Vinduer, paa den Sønder och Vestre Side paa Kirchetornet«, højst sandsynligt †*glamhuller*, som blev udstyret med 'døre' af egetræ. Endvidere forsynedes det med vindskeder.[12] Ifølge kirkeprotokollen 1861 var tårnet af mursten med en kerne af »skaller«. Det blev oplyst at være 6,6×7,5 m og blot 15,7 m højt med tilføjelsen, »det vides ikke

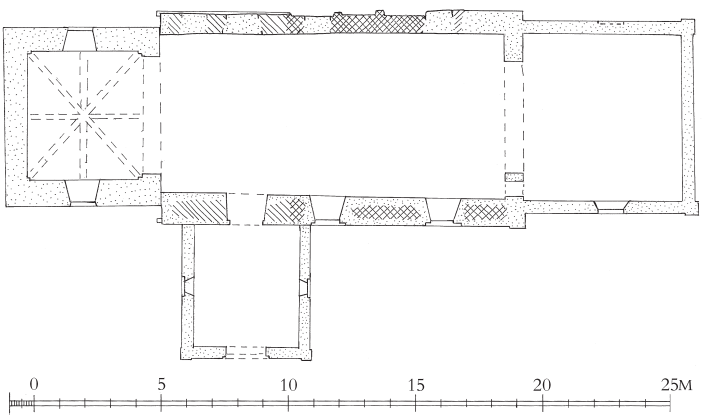

Fig. 5. Grundplan. 1:300. Målt og tegnet af Line M. Bonde 2022. Signaturforklaring s. 9. – *Plan. Key on p. 17.*

Fig. 7. Facadeblændinger på skibets nordside (s. 3270). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Blind niches on the north side of the nave.*

at have været højere«. En bue af mursten og kampesten formidlede overgangen fra det hvælvede tårnrum til skibet.[9] Adskillige gange i løbet af 1600-tallet blev konstruktionen forstærket med nye bjælker (jf. †*klokkestol*, s. 3280), om end den egentlige udformning af de oprindelige stokværk er uvis. 1816 blev der klaget over træk fra 'hullet, hvorigennem opgangen til klokken var', men om der har været adgang gennem †tårnhvælvet, er uvist.[28]

Eftermiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Bygningen fremstår i dag hovedsageligt som en teglmuret, nygotisk bygning; et resultat af flere omfattende ombygninger i årene 1860-84. Karakteristisk for 1800-tallets kilder er da også gentagende beskrivelser af kor- og tårnhvælvenes brøstfældighed, der »af sikkerhedsgrunde bør nedtages« (jf. s. 3278).[29]

Kor. Juli 1860 forelå tegninger og overslag på opførelsen af et nyt kor, efter det senmiddelalderlige var styrtet sammen i foråret.[30] Allerede 14. oktober samme år kunne gudstjenesten genoptages. Korets mure, af små røde teglsten i krydsforbandt, rejser sig over en retkantet sokkel med hjørnelisener mod øst. Øverst afsluttes langmurene af en gesims med savskifte hvorover to udkragede led. Indvendig forbindes kor og skib ved en 4,5 m bred, rundbuet korbue, der blev opført sammen med triumfmuren. Samtidig blev omtrent tre meter af skibets langmure mod øst omsat. Korets indre står nu oppudset med fladt gipsloft.

I forbindelse med opførelsen af det nuværende tårn (jf. ndf.) blev hele skibets senmiddelalderlige †vestgavl og en mindre del af langmurene nedrevet (s. 3279). Ved retableringen af vestenden blev den afkortet en smule, hvilket bl.a. ses af et stykke 'overskydende' granitsokkel mod vest på begge sider af skibets langmure (fig. 12-13). Omsætningen markeres på skibets nordre langmur ved en lodfuge langs vestre hjørne, mens sydsidens mur indtil våbenhuset er opført helt i små teglsten.[31] Skibets vestgavl står delvist i genanvendte munkesten lagt i krydsforbandt (jf. fig. 11).

Tårn. Et nyt tårn blev rejst blot tre år efter det nye kor kom til, i »1863« (årstal indlagt på vestsiden med ankerforskud), og da 'man havde fundet det rettest, at gøre det fra grunden af', blev det senmiddelalderlige †tårn helt nedbrudt (jf. s. 3271).[32] Det nuværende tårn er opført knap 2 m længere mod øst end dets forgænger (jf. ndf.). Tårnet, der i grundplanen måler ca. 6,2×7 m, og i materiale og udførelse svarer til resten af

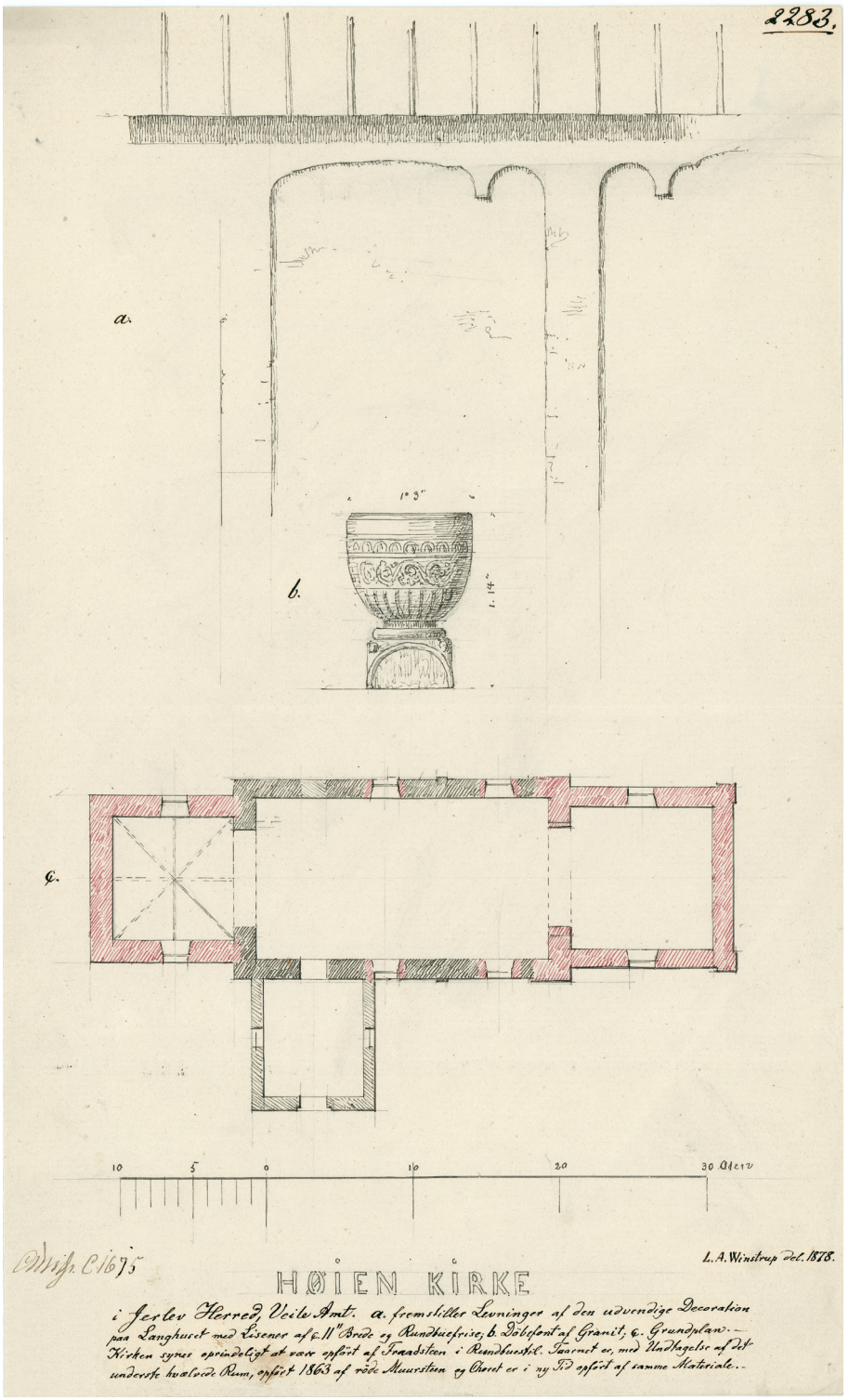

Fig. 8. Registrering af †blændinger på skibets sydside (s. 3270), døbefont (s. 3297) samt grundplan. Målt og tegnet af L. A. Winstrup 1878. I NM. – *Recorded †blind niches on the south side of the nave, baptismal font and plan.*

Fig. 9a-d. Opstalter af kirken. 1:300. a. Sydfacade. b. Østfacade. c.Vestfacade. d. Nordfacade. Målt og tegnet af Kuno Mielby 1992. I NM. – *Elevations of the church. a. South facade. b. East facade. c. West facade. d. North facade.*

1800-talsreparationerne, hæver sig med kamtakkede spidsgavle med øst og vest.

Tårnrummet, med et otteribbet hvælv, oplyses fra syd og nord af vinduer tilsvarende kirkens øvrige (jf. s. 3280). En tømret trappe i skibet, fornyet 1966, leder via en loftslem med trækstige op til loftet, hvorfra der gennem en rundbuet dør i skibets vestre gavltrekant er adgang til mellemstokværket; tilsyneladende det oprindelige klokkestokværk med koblede glamhuller mod nord, syd og vest. De identiske, rundbuede glamhuller har alle fået blændet den ene åbning og sat en luge for den anden.

Herfra fortsætter en trappe videre op i tårnet til klokkestokværket, hvor klokken (jf. s. 3307) er ophængt i en klokkestol (s. 3280) i det østre, rundbuede glamhul. Et tilsvarende glamhul findes mod vest. Mod alle verdenshjørner afsluttes murene øverst af en rundbuet blændingsdekoration, og mod nord og syd ses en firpasblænding under de koblede glamhuller (jf. fig. 9a-d).

Våbenhuset foran syddøren afløste, som nævnt, 1884-85 et ældre †*våbenhus* (jf. ndf.).[23] Det står, som resten af kirkens 1800-talstilføjelser og reparationer, i blank mur. Murene, der er prydet med hjørnelisener, afsluttes af en tandsnitsgesims

Fig. 10. Skibets nordside, vestre ende, med †dør og †vindue (s. 3271 og 3280). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The north side of the nave, western end, with †door and †window.*

Fig. 11. Skibets vestgavl set fra tårnet med genanvendte tegl (s. 3272 og 3282). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The west gable of the nave with re-used brick seen from the tower.*

Fig. 12-13. Skibets vestende med overskydende sokkelsten (s. 3272). 12. Nordvestre hjørne. 13. Sydvestre hjørne. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The western end of the nave with redundant footing stone. 12. North-west corner. 13. South-west corner.*

Fig. 14. Detalje af våbenhusets sammenbygning med skibet (s. 3277). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Detail of the joining of the porch to the nave.*

og dækkes af et sadeltag. Den kurvehanksbuede dør er anbragt i en spidsbuet og falset fatning. Herover en rund og falset vinduesåbning. Rummet, der dækkes af et fladt bjælkeloft, oplyses fra øst og vest af spidsbuede vinduesåbninger.

Det første †*våbenhus*, af uvis alder, er tidligst nævnt 1629, hvor der blev betalt 1 dlr. for oplægning af 100 tagsten. 1700 beskrev synet det som »grundmuret«.[27] Lodfuger på skibets sydside, henholdsvis øst og vest for det nuværende våbenhus, afslører, at det var bredere og lavere end det nuværende (jf. fig. 14). Loftet var af fyrretræsbjælker.[33]

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. De bevarede, om end noget beskadigede, kirkeregnskaber fra første halvdel af 1600-tallet giver et godt indblik i den hærgen, kirkebygningen blev udsat for under århundredets mange krige (jf. s. 3268). 1636 var tårnets murværk underlagt en større reparation, da både søndre og vestre hjørne var nedfaldet. Samtidig repareredes kirkens syd-

Fig. 15. Våbenhusets indre set mod syd (s. 3275). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The interior of the porch looking south.*

side, der var 'meget forfalden og brøstfældig'. 1641 var tårnet igen underlagt en større istandsættelse, hvor det fik indlagt en lang fyrretræsbjælke under klokkestokværket, mens 40 savskårne egetræslægter blev oplagt. Endelig blev der gjort to luger for glamhullerne, og to vindskeder blev påsat (jf. s. 3271). Arbejdet blev forestået af »Envald« murermester fra Vejle, der samtidig også skællede og kalkede både tårnet og våbenhuset, mens en snedker lagde loft over våbenhuset og lavede lugerne til tårnet.[12]

En ofte gentaget udgiftspost er reparation af murværk og kirkegårdsmur, som 'fjenderne' havde nedbrudt. Særlig slemt var det i årene 1645-46, hvor fjenderne tilsyneladende havde gjort et længere ophold i kirken. I hvert fald honoreredes en murermester bl.a. for at indlægge og reparere mur og gulv, to arbejdsfolk for at fjerne 'grus, sten og andet' fra kirken og kirkeloftet, som fjenderne havde nedbrækket, mens yderligere fire mand fik betaling for at fjerne 'sengeklæder, som fjenderne havde sønderskåret'.[12]

Modsat 1600-tallet er kilderne for det følgende århundrede sparsomme, hvorfor større istandsættelser ikke kendes. Af bispeembedets synsprotokol fremgår det dog, at korets murværk og hvælv ved besigtigelsen 1700 var brøstfældigt. Det noteredes således, at hvælvet var revnet 'udi alle fire sider', og at der var gennem- og tværgående revner på den nordlige og sydøstlige langmur såvel som på gavlen. Skibets langmure stod med cement.[27]

1803 var kirken i god stand, og blot to år senere, i 1805, meldte synet, at kirken var nyistandsat. Samtidig oplystes, at der var 'bindingsværk i kirken'.[29] Noget overraskende, 1805-istandsættelsen taget i betragtning, omtales allerede 1807 en tvist mellem sognemændene og kirkeværgerne, der var årsag til en 'forhaling' af reparation af kirken, der angiveligt trængte »alvorligt til istandsættelse«.[34] Igen 1811 påtalte synet korhvælvingens tilstand, der tilsyneladende var så slet, at det krævede en hovedreparation, »såfremt den ikke skal nedstyrte«.[29] Det samme gjaldt hvælvingen i tårnet. 1814 blev kirken beskrevet som værende i

Fig. 16. Vinduer med bemaling (s. 3280). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Windows with paint.*

Fig. 17. Skibets tagværk set mod vest (s. 3280). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The roof structure of the nave looking west.*

god stand 'inde som ude'.[29] 1840 var kirkens mure under reparation, om end »den bue, der bærer hvælvingen i koret«, vel korbuen, blev betegnet som »forfalden og usikker«. Fire år senere var tårnet revnet, hvorfor synet ønskede det sikret med jernankre. Desuden påtaltes, at flere bjælkeender i tårnmurene var rådne. Tårnet blev repareret året efter.[35] 1846 var der atter problemer med †korets sydmur, der var kommet ud af retning, og selvom den to år senere blev beskrevet som 'fuldkommen istandsat', faldt †koret sammen 1860 (jf. s. 3272).[36] Samme år var også tårnet »meget svagt og brøstfældigt« og blev fra 1861 lagt under ugentlig observation, inden det 1863 blev nedbrudt (jf. s. 3272).[35] 1880 blev hele skibets søndre (†)langmur fra våbenhuset mod øst udhugget i en stens dybde og skalmuret, »så de røde sten med fuger kommer frem og tvinges i harmoni med højkirkens mur og tårnet«.[23] Formentlig samtidig fik også skibets nordside tilsvarende gesims.

En række større *istandsættelser o. 1919*, *1937-43* og *1969-70* omfattede primært det faste inventar og kalkmalerierne.[17]

Senest *1993-95* er al kirkens murværk, tag og tagkonstruktioner gennemgået og istandsat ved arkitekt Kuno Mielby, Skibet. Her blev også alle udvendige fuger på tårnets syd- og vestfacader udskiftet.[17]

Gulve. Korets gulv, af gule, kvadratiske fliser, er hævet et trin over skibet, mens partiet, i fyrretræsbrædder, omkring alteret er hævet yderligere et trin. Skibets gulv, fra 1919,[9] er lagt med hvide og

sorte fliser med sort kant. Vestligst i skibet er gulvet i genanvendte munkesten omkring en gravsten (jf. s. 3308), mens tårnets gulv, der er hævet et trin, ligeledes ligger i genanvendte munkesten (fig. 48). I våbenhuset gule fliser tilsvarende korets.

†*Gulve*. Den første skriftlige efterretning om gulvene stammer fra 1645, hvor en murermester reparerede gulvet, hvis belægning dog ikke specificeres.[12] I 1700 var gulvet overalt af teglsten, 'med en ligsten',[27] hvilket må have omfattet †tårnrummets gulv, der 1724 blev forbedret med 100 mursten.[37] 1861 lå der omkring alteret brædder, inden for knæfaldet og i skibets gang lå fliser, mens der under stolene var munkesten.[9] Synet ønskede 1870, at †våbenhuset fik nyt gulv. 1880 blev gulvet inden for knæfaldet fornyet,[23] og 1897 oplyses det, at der var lagt nyt gulv.[9]

Vinduer. Alle kirkens vinduer er fra de løbende ombygninger i 1800-tallet; korets fra 1860, tårnets 1863 og skibets 1875.[23] De er udført stort set ens som anselige, spidsbuede åbninger, idet skibets dog udvendig er forsynet med fals. Alle med indvendig smig og stavværksinddelte jernrammer. Under den indre sålbænk blev vinduerne 1913 forsynet med to små huller til at lede fugt og væde ud til den ydre sålbænk.[38]

Nordsidens blev blændet ved istandsættelsen 1969-70 (jf. s. 3282).

To jernrammer, der er gemt på loftet, stammer formentlig fra en udskiftning af korvinduerne 1875 (jf. ndf., fig. 16).

†*Vinduer*. Et højtplaceret, svagt spidsbuet vinduesstik i munkesten erkendes fortsat i den nordre langmur vest for døren (jf. fig. 10). Hvornår åbningen blev brudt gennem muren, er uvist, om end det kan være så sent som 1815, hvor synet påpegede, at et nyt vindue 'med liden bekostning' kunne indsættes i den nordre side tæt ved pulpituret for at give mere lys.'[39] 1861 stod det dog blændet,[9] mens en spidsbuet aftegning indvendig, der stadig kunne ses ved Uldalls besøg i kirken 1888,[40] sikkert forsvandt ved fjernelsen af pulpituret 1919 (jf. s. 3304).

Vinduer og rammer udskiftedes ifølge de tidlige regnskaber løbende.[41] År 1700 nævner synet, at der i kirken fandtes fire 'velholdte' vinduer med træstænger i stedet for jernstænger.[27] Vel samme fire vinduer, der 1861 specificeredes at være fordelt med tre i skibet, to mod syd og et mod nord samt et enkelt i tårnet mod syd.[9] I starten af 1800-tallet stod de i trærammer, men var blevet forsynet med 'stærke jernstænger'.[29] 1858 blev der indsat to jernvinduer i taget over højkirken.[23]

Tagværker. Korets tagværk, i fyr, er fra nyopførelsen 1860. For skibets vedkommende er størstedelen af tagstolen også i fyr og fra 1846 (jf. ndf.), men med enkelte genanvendte egespær, der gør det rimeligt at formode, at selve konstruktionen, dobbeltstående hanebåndstagstol, er videreført af et tidligere †*tagværk* (jf. ndf., fig. 17). Tårnets og våbenhusets tagværker, i fyr, er fra henholdsvis 1863 og 1885.

†*Tagværker*. De tidligste skriftlige vidnesbyrd om en større reparation er fra regnskabsåret 1632-33, hvor der indkøbtes fire tylter egetræsplanker og 12 store jernspigre til bjælkehovederne, der var »affradnit«, altså rådnede (jf. †tagbeklædning). Igen 1649-50 betaltes tømrer Las Pedersen fra Vejle med ti karle for at indlægge fire bjælker over koret og 'disse at berede'.[42] 1700 havde tømmeret brøstfældigheder over både kor og skib.[27] I starten af 1800-tallet var træværket godt,[28] men 1844 var flere bjælkeender i muren rådne, og det blev noteret, at 'kirkens træværk i det hele taget var skrøbeligt og burde bringes i ordentlig stand inden synet 1846'. Bemeldte år melder synet med tilfredshed, at 'kirkens overdel' er ganske fornyet.[35]

Den enkle *klokkestol*, fra det nuværende tårns opførelse, er udført i fyrretræ.

En †*klokkestol*, af uvis alder, opsat i det senmiddelalderlige tårn blev udskiftet 1651, da den var 'gammel og forrådnet'. Den nye klokkestol blev gjort af et egetræ købt for 6 rdlr. af Peder Ollesen i Starup. Der er sikkert tale om Mejsling Skov, hvorfra man »noch« huggede og hentede yderligere to store bjælker. Tømreren, Hans Nielsen, blev med svend og »Sit Redschab« hentet i Vejle og arbejdede 14 dage.[43] Først igen i starten af 1800-tallet nævnes klokkestolen, idet den var 'lidt rådden',[29] og 1819 var den tilsyneladende i så dårlig stand, at klokken var faldet ned – eller evt. blot taget ned (jf. s. 3307).[34]

Dendrokronologiske undersøgelser. 2021 er der fra skibets tagværk udtaget seks boreprøver, hvoraf to er dateret. Analysen foretaget samme år viste,

at træerne i det pågældende tømmer er fældet ca. 1410.[44]

Tagbeklædning. Alle kirkens tagflader er dækket af sortglaserede vingetegl, senest fornyet 1993.[17]

†*Tagbeklædning*. Teglløsningen kan følges tilbage til 1878, hvor det ved ministeriel resolution blev tilladt at erstatte blytaget.[23] Selve blytaget, der første gang omtales 1629, blev fuldstændig omlagt 1632-33, hvortil der blev indkøbt 3 skippund nyt bly i Kolding for 45 dlr. Foruden blytækkeren, som blev hentet i Kolding og betalt 18 dlr., betaltes også to tømrerkarle for at oplægge nye blybrædder.[45] 1700 stod halvandet fag midt på skibets sydside med fjæl, pga. 'mangel på bly'.[27] Foruden løbende reparationer nævnes større omlægninger først igen i sidste halvdel af 1800-tallet på såvel det nye kor som skibet.[46]

1600 tallets kilder fortæller, at tårn og våbenhus stod med tegl.[12] Det senmiddelalderlige tårn fik tilsyneladende lagt bly omring 1816.[47]

Farveholdning. Kirken står primært i blank mur med undtagelse af nordsidens langmure, der er hvidkalkede med grå sokkelbemaling. Det indre står kalket, mens både skibets og våbenhusets lofter er malet lys perlegrå.

†*Farveholding*. På sydsiden samt korets østgavl er der stadig spor efter, at murværket har stået opmalet og -streget i rødt med hvide fuger (jf. fig. 18).

Opvarmning. Et elvarmeanlæg med rørovne under bænkesæderne, suppleret med planovne i kor, skib og våbenhus, er etableret 1993 (arkitekt Kuno Mielby, Skibet).[17] Kirken kunne tidligst opvarmes fra 1888, hvor en †kakkelovn med skærm blev anskaffet og opstillet i skibets nordøstre hjørne.[48] 1912 fik jernstøber Hess 477,50 kr. for et varmeapparat, mens bygmester Ravn blev betalt 125,13 kr. for 'arbejde og materiale'.[26] Året efter blev en panelbeklædning 'i højde med stolene' opsat om varmeapparatet.[24] I forbindelse med fremdragelsen af nordvæggens kalkmalerier i 1937 (s. 3282) godkendte Kirkeministeriet et forslag fra A/S C. M. Hess' Fabrikker i Vejle om at sikre disse mod røg ved at installere et elektrisk †varmeværk.[49] Et sådant blev opsat 1940 og er formentlig den †kalorifere(?), der fjernedes 1993.

Elektricitet. 1919 blev der installeret elektrisk lys i kirken.[50] Ønsket blev fremsat året inden, »når man dog først har spurgt sognerådsformanden om sagen«.[26]

Hele kirken er omgivet af perlegrus med brosten under tagdryppet, mens der foran indgangen er fastbelægning i brosten fra 1986.[17] Et †*fortov* mod syd omtales 1815, hvor synet ønskede det forhøjet, 'så de kirkesøgende ej skal blive våde om fødderne'.[29]

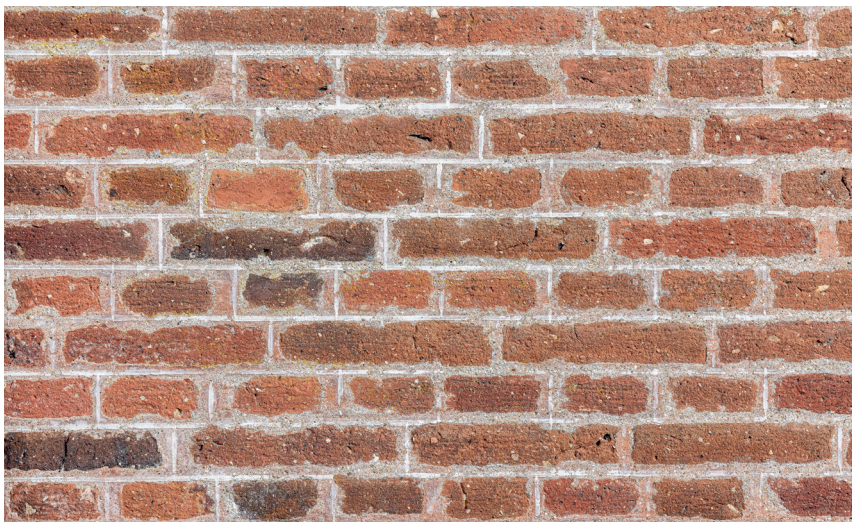

Fig. 18. Rester af murværkets opstregning (s. 3281). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Remains of the masonry.*

KALKMALERIER

1907 bemærkede kirkeværgen ved et ekstraordinært kirkesyn, at overkalkede malerier fandtes på nordvæggen.[38] De blev dog først undersøgt 1937, da løs puds afslørede underliggende romansk maleri i to friser (nr. 1). Friserne var 'særdeles godt bevarede', vurderede maler Harald Borre ved sin undersøgelse og delvise afdækning 1937.[51] Kalkmalerikonservator Egmont Lind fortsatte arbejdet og havde afdækket væggens bevarede billeder helt i foråret 1939.[52] April 1941 var udsmykningen færdigrestaureret.[53] Ved senere konservatorbesigtigelser 2007 og 2011 blev der konstateret misfarvede reparationer nederst.[54]

1937 blev også en gotisk udsmykning identificeret (nr. 2). 1939 blev den af Lind beskrevet som yderst medtaget: »Det drejer sig kun om Smaaflager, som kun er tjenlig til Overhvidtning«. Udsmykningen blev dog siden restaureret, o. 1944, af konservator Harald Munk.[55] Uidentificerede (†)kalkmalerifragmenter findes desuden på mellemstokværkets østvæg, ligesom spor af ældre bemaling i 1960'erne blev konstateret på skibets sydvæg ('kirkens sydside'), da noget puds løsnede sig. Fundet blev skønnet i så dårlig stand, at ingen afdækning fandt sted.[56]

1) (Fig. 19), o. 1200-25. På *skibets nordvæg* findes en ca. 240×345 cm stor romansk udsmykning i to friser. Kronfrisen er foroven afgrænset af en bred, perspektivisk mæanderbort, der løber lige under loftsbjælkerne. En frynsebort markerer overgangen til lavfrisen, der nederst har en perspektivisk savtaksbort. I hver side er bemalingen afbrudt af de 1875 udvidede vinduer (jf. s. 3280).

Kronfrisen viser sandsynligvis scener fra *Apostlen Jakobs liv*. Fortolkningen af udsmykningen er vanskeliggjort af, at dele af motivet mangler, men det fremgår, at en helgen stilles til doms – og samme helgen ses i en helbredelses- eller opvækkelsesscene.[57] To narrative forløb udspiller sig således på samme malede baggrund. I scenen mod vest ses tre figurer: På et bredt, dværgsøjlebåret og udsmykket sæde troner en kronet øvrighedsperson i kjortel og kappe. Dette er formodentlig Herodes Antipas. Han gestikulerer i retning af en, for ham, halvt rygvendt mand med glorie – antagelig apostlen Jakob, som han dømte til døden jf. ApG. 12,2.[58] Jakob, der fremgår som fortællingens hovedfigur, er vist som en ældre mand med kort fuldskæg, iklædt kjortel og draperet kappe, fødderne er bare. Han gør en talegestus mod en sværdbevæbnet mand th. Figuren kan enten være den skriftkloge Josias, der i nogle beretninger omtales som soldat, eller en bøddel. Denne mand bærer kappe og en kjortel med karakteristiske, dybe udtungninger forneden, og han er iført en hue. Højre hånd hviler på apostlens skulder, venstre griber om et bredklinget sværd.

I fortællingens scene mod øst indgår endnu en mand med sværd. Han adskiller sig fra den førnævnte og kunne alternativt være Josias, eller han kunne være bøddel. Dragten er dybt udtunget og fortsætter op i en hætte med bagudvendt spids. Han vender sig halvt med løftet hånd mod en glorieret mand, der går igen fra scenen mod vest og altså identificeres som apostlen Jakob. Han er vist i trekvartprofil og i bevægelse, hvor han samler sin kappe med den ene hånd og gør en signende gestus med den anden. Blikket er rettet mod en sarkofag udsmykket med høje, smalle arkader. I sarkofagen sidder en person i hvide klæder og med hovedlin eller hætte. Det er muligvis fødderne, som man på ældre fotografier aner på sarkofagens ende (fig. 20).[53] Der kan være tale om den lamme mand, som Jakob ifølge legenden helbreder.[59] Legenden fortæller videre, at underet får Josias til at omvende sig, hvorefter han henrettes sammen med Jakob.[60] I frisens yderste område ses armen af yderligere en person.

Lavfrisen viser to bevæbnede grupper til hest (fig. 19): Fem ryttere er i kamp, og yderligere hesteben antyder flere. Alle ryttere bærer hjelm og ringbrynje med halsbrynje og har brynjehoser med fødder samt lange trekantede skjolde. Læser man frisen fra vest, kommer der fra denne retning to sværdvæbnede ryttere på rødbrune heste. Rytteren længst mod vest har sværdet hævet eller hvilende mod skulderen, og skjoldets forside er synlig: Skjoldemærket er på en mørk baggrund en splitnakket hammer eller økse og herunder en figur, der ligner en slange eller en tang.[61] Hans kampfælle længere mod øst læner sig frem og kløver sin modstanders skjold ovenfra

Fig. 19. Romansk udsmykning, o. 1200-25, på skibets nordvæg. Kronfrisen viser sandsynligvis scener fra Apostlen Jakobs liv. Lavfrisen viser en rytterkampscene (s. 3282). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Romanesque decoration, c. 1200-25, on the north wall of the nave. The top frieze probably shows scenes from the life of the Apostle James the Great. The lower frieze involves combat scenes between knights.*

(fig. 21). Denne modpart avancerer sammen med to andre fra frisens østside, ridende på lyse heste med lange dækkener og udtunget skaberak. Deres sværd er endnu i skeden, idet de gør fremstød med sænkede lanser, udstyret med faner, der har diagonale striber. Deres skjolde har påmalet en tretakket krone på en baggrund af langsgående striber. De to grupper riddere er således differentieret ved deres udstyr og heraldiske mærker. Om våbenerne henviser til anvendt heraldik el-

Fig. 20. Romansk udsmykning, o. 1200-25, detalje af kronfrisen (s. 3282). Foto Egmont Lind 1939. I NM. – *Romanesque decoration, c. 1200-25, detail of the top frieze.*

ler er opdigtede, er vanskeligt at fastslå,[62] dog synes styrkeforholdet etableret, idet skjoldemærket med kronen må forstås stærkest og mest hæderfuldt. Dets bærere kæmper desuden med lanse, der traditionelt var et mere præstigefyldt våben end et sværd.[63] Motivet hører til en kreds af afbildninger af riddere, der i kalkmalerier fra romansk tid ses til fods og til hest – og ofte i kamp.

Teknik og farver. Malebunden er et tyndt berapningslag med mørtel påført med skælske og kun nødtørftigt efterglattet.[52] Konturer og detaljer som fysiognomi og dragters foldekast er optegnet i rødlige okkertoner. De øvrige farver er gule og rødbrune komplementeret af grønt og blåt, sidstnævnte er dominerende baggrundsfarve for helgenmotivet. Farverne blev af Lind 1938 regi-

Fig. 21. Romansk udsmykning, o. 1200-25, detalje af rytterkampscene på skibets nordvæg (s. 3282). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Romanesque decoration, c. 1200-25, detail of combat scene on the north wall of the nave.*

streret som okker naturel, brændt og mørk okker, grøn, grå, sort og blå (ultramarin tilsat hvidtekalk). Ved sin indrapportering af restaurerings- og konserveringsarbejdet 1941 fremhævede Lind, at bl.a. den blå i kronfrisen ikke krævede yderligere opmaling. At en del oprindelige farvelag er bevaret fremgår også af konservator Kirsten Trampedachs besigtigelse 2007.[64]

Der kendes ikke et egentligt *program* for udsmykningen i kirken, men kronfrisen indgår i de relativt sjældent forekommende helgenfremstillinger i dansk kalkmaleri fra romansk tid. Når de hagiografiske motiver ses, er de som i Højen Kirke i overvejende grad sammenkædet med ridderfremstillinger. De identificerede helgener i udsmykningsprogrammerne er alle martyrer, og typisk repræsenterer de pilgrimsdestinationer, der bl.a. var populære o. år 1200.[65] Således også for apostlen Jakob, der knyttes til Santiago de Compostela. For de kalkmalede riddermotiver gælder, at de generelt har affødt en del spekulationer over deres betydning og referencer. De forskellige varianter over emnet er eksempelvis blevet knyttet til Davids 1. Salme (Sl. 1,1) og Judas Macchabæus' kamp (1 Makk. 7,43), ligesom heltedigtet Rolandskvadet og Kong Arthurs riddere nævnes. Desuden er der peget på historiske slag og felttog som de danske korstog til Baltikum og

Fig. 22. Adam og Eva i Edens Have (s. 3287). Sengotisk kalkmaleri, o. 1475-1500, skibets nordvæg over den tilmurede dør. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Adam and Eve in the Garden of Eden. Late Gothic fresco, probably c. 1475-1500, on the north wall of the nave above the walled-up door.*

til fjernere himmelstrøg.[65] Det forhold, at ridderne repræsenterede en konkret, aristokratisk klasse i samfundet, fremhæves i den nyere forskning især. Desuden er man optaget af, at afbildningerne har et stærkt allegorisk lag, sidstnævnte muligvis mere fremtrædende end skildringen af sagn og faktiske hændelser:[65] Læser man helgenfremstilling og riddermotiv i sammenhæng, kan kronfrisen yderst kort fortalt formidle selvopofrelsens ideal og dét at tjene i Guds navn. Tematikken understøttes af lavfrisen, der viser ridderen som samtidigt og konkret forbillede; efterlevelsesværdig i hverdagens fysiske og åndelige kamp mellem godt og ondt. De to korresponderende motivbånd, som de ses i Højen, kan aflæses som en fremstilling af kirkens autoritet sekunderet af aristokratiets magt.[66]

Stil og datering. Udsmykningen tilhører den sydøstjyske fremkomst af helgen- og riddermotiver, der af Poul Nørlund er benævnt 'den yngre Jellinggruppe' og tidsfæstet til o. 1200.[67] Eventuelle værkstedssammenfald mellem Højen og den øvrige gruppe står ikke entydigt, men motiviske og stilistiske træk går dog igen: Her skal nævnes Ål Kirkes (*DK Ribe* 1306-21) helgenfrise og rytterkampscene på skibets nordvæg og på sydvæggen et opvækkelsesmotiv.[68] I Sindbjerg Kirke (s. 2130-39) er en skildring af Jesus i en tilsyneladende fremadrettet bevægelse sammenlignelig med apostlens afbildning i Højen. Også i Skibet

Kirke viser en opvækkelsesscene (Lazarus) Jesus i en dynamisk stilling, ikke ulig Højens apostel. Give Kirke (s. 2434-24) er også relevant, hvor en eremit(?) løfter armen forkyndende eller afværgende, da en bevæbnet mand lægger hånd på ham.[69] I ovennævnte udsmykninger indgår også borter meget lig Højens, hvoraf den karakteristiske frynsede bort findes i Give og Skibet kirker samt i Skanderup Kirke (*DK Aarhus* 2893-2905).

Forskningen i den yngre Jellinggruppe har indkredset *dateringen* af helgen- og riddermotiverne på baggrund af bl.a. motiviske og stilistiske paralleller nationalt set samt internationalt set fra fortrinsvis England og Frankrig o. 1200.[70] Højens frise kan i forlængelse heraf dateres 1200-25.

2) (Fig. 22), o. 1475-1500. På *skibets nordvæg*, vestre ende over den tilmurede norddør, ca. 140×120 cm. Det sengotiske maleri, et fragment af en større udsmykning,[71] viser *Adam og Eva i Edens Have*. De to figurer er afbildet i et landskab med græstuer og træer på en baggrund af stjerneformede strøornamenter. Figurerne er langlemmede og simpelt tegnet med en klar kontur. Ansigtstrækkene er stort set ikke bevaret, håret ses kun skitseret, fingre og tæer blot angivet, deres (figen)blade er cirkulære med kort og kraftig stilk. Om Eva rækker ud efter en frugt, er uklart, da maleriet er gået tabt ved hendes ene arm. De fire træer, der danner baggrund for scenen, har slanke stammer, som i størrelse og form forholder sig til staffagens fysiognomi. Træernes kuppelformede kroner forsvinder på nær én i motivets mistede partier. Græstuerne er i forgrunden enkeltstående og rundede, i baggrunden sammenhængende og bølgende i modsat retning af forgrundens. Motivet er nederst afgrænset af en bred bort, foroven og mod øst samt vest er det afbrudt af hvidkalkede vægpartier.

Udsmykningen er malet på en grund af kalk direkte på væggen. Der er brugt lyse, rødlige og rødbrune okkertoner og en enkelt grøn. En hvid konturstreg definerer de to figurer. Malerpenslens stive børster blev brugt til at vise hver tues profil eller græs; deres karakteristiske udformning antyder anvendelsen af et grafisk forlæg, som det var udbredt praksis.[72]

Datering. Maleriet er formentlig udført o. 1475-1500 efter genopbygningen af skibets vestende i 1400-tallet (jf. s. 3271). Særligt den sidste fjerdedel af dette århundrede blev mange kalkmalerier udført i kirkerne i bl.a. Østjylland.[73]

I *tårnets østmur* indsattes o. 1863 (jf. s. 3272) genanvendte teglsten med (†)kalkmalerifragmenter, herunder enkelte rester af stjerneornamentik (fig. 23). Disse kan eventuelt tilhøre udmaling nr. 2 eller anden udsmykning i skibets vestende.

Fig. 23. (†)Kalkmalerifragmenter på genanvendte teglsten, østvæggen i tårnets mellemstokværk (s. 3287). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – (†)*Fresco fragments on re-used bricks, east wall of the tower.*

Fig 24. Indre set mod øst. Foto Einar.V. Jensen 1937. I NM. – *The interior looking east.*

INVENTAR

Kirkens ældste inventarstykke er den romanske døbefont tilhørende gruppen af 'sønderjyske rankefonte'. Prædikestol og lydhimmel daterer sig til 1600-tallets første årtier, alterstagerne blev givet 1668. En (†)skriftaltertavle fra o. 1690 opbevares på kirkens loft. Alterkalken med Frederik IV's monogram blev skænket 1728, mens andet altersølv primært tilgik kirken i 1860'erne. Den jernbundne pengeblok er antagelig fra o. 1800. 1821 blev kirkens middelalderlige †klokke omstøbt, og 1842 opsattes en ny altertavle med et nadverbillede. En (†)lysekrone blev skænket 1868, og 1872 fulgte to andre kroner, der endnu hænger i skibet, og som siden er suppleret med en nyere. Fra 1800-tallet daterer sig også pengebøsse og klingpung, mens præsterækketavlen er fra 1942 og fortsat føres. Det nuværende altermaleri af Kristi Opstandelse erstattede 1969 nadverscenen. Orglet er bygget 1972 af Bruno Christensen, Terkelsbøl.

Farvesætning og istandsættelser. Hovedparten af inventaret har farvesætning fra 1994-95 med sort-bordeaux, mørk rosa og blå som gennemgående farver; prædikestolen er nystafferet 2015, primært i grågrønt og støvet blåt. I forbindelse med korets sammenstyrtning og efterfølgende nyopførelse 1860 (jf. s. 3272) blev inventar fornyet: Et fritstående, muret †alterbord opsattes som erstatning for et †muret(?) bord, mens alterskranken blev fornyet og stole fjernet. 1897 blev stolestaderne udskiftet som det første af en løbende renovering af inventar frem til o. 1920,[9] og 1939 blev stolene ombygget og nystafferet; farverne blev sat af arkitekt Bodulf Billund under hensyntagen til de da nyligt afdækkede kalkmalerier (jf. s. 3282). Få år senere blev prædikestolen nystafferet. 1969 blev en større istandsættelse foretaget, idet maleren Ingolf Røjbæk forestod en farvesætning af de nyere inventarstykker, hvoraf stolestaderne fik en 'mørkere tone' i kontrast til loftets lyse farve.[17]

Alterbordet (jf. fig. 25), o. 1900,[74] udført som en fritstående trækasse af brædder, 207×90 cm, 102 cm højt. I hver kortside er udskåret et hjerte. Bordet blev 1997 indrettet med skabsplads.[9]

†*Alterborde.* 1) Et muret(?) alterbord var placeret op ad østvæggen indtil 1860. 2) 1860, et fritstående bord i tegl.[9]

Fig. 25. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The interior looking east.*

Alterklæder. 1) Muligvis o. 1955,[9] mosgrønt, hænger under det følgende. 2) (Jf. fig. 25), o. 1990, af kongeblå uld.

†*Alterklæder.* 1) Købt 1655 for 12½ slettedaler og 6 skilling, muligvis identisk med et 1700 nævnt ældre klæde af silke- og fløjlsklude.[75] 2) Omtalt 1765 som 'gammel[t] og formultret',[27] 3) Omtalt 1813 som 'anstændigt',[28] med guldkors og -galoner (jf. ndf.). 4) 1868, af rødt stof og med genbrugte guldkors og -galoner fra nr. 3.[23] 5) 1901, af (rødt) 'fløjl og ægte guldbrokade', fremgår muligvis af fig. 68.[76]

Alterdug, 2015, designet af Elisabeth Hofman, med kniplingsbort, der har Jesusmonogram og kors som motiv.

Knæleskammel til præsten, 1981 (ombygget 2000), en blåmalet trækasse polstret med kraftigt blåt uldstof (jf. alterklæde nr. 2).[77]

En ældre (†)*knæleskammel*, o. 1850(?), betrukket med kraftigt, mosgrønt stof. Muligvis samme skammel, der o. 1862 havde læderbetræk, 1868 rødt fløjl, 1875 'gulvlangt' betræk og 1901 fløjl.[78] Ude af brug; opbevares på kirkens loft.

Altertavle (fig. 26) 1842, 225×207 cm, arkitektonisk opbygget med få ornamenter;[79] med maleri af Ingolf Røjbæk 1969.

Tavlens postament har i hver side fremspring prydet med diamantbosser. Herover, foran det glatte storstykke med bredt storfelt, står slanke frisøjler med attisk base og simpel bladkapitæl. Tavlens kronliste med stiliseret bladværk og faldende karnis bærer en lav trekantgavl med glat felt.

Tavlens nuværende *staffering* er fra 1994.[17] Bunden er matsort med gråt og guld på lister, fremspring og søjlernes bemaling illuderer træstruktur eller marmorering. På postamentet står i gyldne versaler: »Jeg er opstandelsen og livet« (Joh. 11,25).

Om *ældre bemaling* vides, at altertavle og prædikestol 1919 blev nævnt som de sidste udestå-

Fig. 26. Altertavle, 1842 (s. 3289), med *Opstandelsen* malet af Ingolf Røjbæk 1969, skænket af Frida Himmelstrup (s. 3290). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Altarpiece, 1842, depicting* the Resurrection *painted by Ingolf Røjbæk in 1969, donated by Frida Himmelstrup.*

ender i en længerevarende istandsættelse og fornyelse af kirkens inventar: Renovering af tavlen blev sandsynligvis foretaget o. 1920.[9] 1937 hed det: »Tavlen er Egetræsmalet. Søjlerne sortmarmorerede med forgyldte Kapitæler og Baser. Postamenternes Kvadre har blaa Sølvlazur. Over og under Billedet samt paa Fodstykkets Felt er malet Indskrifter i bronceret Skriveskrift paa sort. Over Maleriet læses Stedet fra Matth 26-21 og under Billedet: 'Jesu sidste Paaskemaaltid med de 12 Apostle hvorved den hellige Nadvers Sakramente indstiftedes.' og paa Fodfeltet Stedet fra Joh Ev. 6-55.«[80] (jf. fig. 68).Ved altermaleriets udskiftning 1969 blev stafferingen opfrisket og teksterne, der hørte til nadvermotivet, overmalet.[81]

Altermalerier. Opstandelsen (fig. 26), udført 1969 af Ingolf Røjbæk og skænket af fru Frida Himmelstrup, Gl. Højen.[82] Oliemaleriet på lærred har et lysmål på 154,5×126,5 cm og er signeret i nederste højre hjørne »I. Røjbæk. -69«. Kristus, der er skægløs og korthåret, ses glorieomsluttet og i hvid kjortel, idet han træder ud af graven. En engel vælter stenen bort, to vagter skubbes til side og en tredje knæler (Matt. 28,1-7).[83] Maleriets forgrund har abstrakte angivelser af jordens struktur og af lys reflekteret fra Kristi glorie, der også danner højlys på de tre vagter. I baggrunden ses Golgata med de tre tomme kors og antydningen af bygninger under en mat himmel. Kompositionen har et geometrisk og rytmisk

Fig. 27. (†)*Nadveren*, 1842 (s. 3291). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – (†)*The Last Supper, 1842*.

præg, der skaber et dynamisk billedrum omkring Kristusfiguren. Staffagen har kraftige konturer og er modelleret op med farver samt lys- og skyggevirkninger i felter: Ansigtstræk, hænder og fødder er summarisk angivet, og udtrykket nærmer sig det naivistiske. Farverne er rødbrune med kontrast i blå og grønne skygger og omrids samt i Kristi gule og grønttonede glorie.

Røjbæk havde siden 1940'erne arbejdet fokuseret med kristne motiver og virket som både billedkunstner og restaurator, parallelt med at han under ophold i Rom især dyrkede arkitekturmaleriet.[84] *Opstandelsen* eksemplificerer, hvordan Røjbæks kirkekunst typisk er bygget op omkring et stærkt centerpunkt. Kompositionen og figurtegningen forbinder billedet til bl.a. *Himmelfarten*, 1963, installeret 1966 i Gauerslund Kirke (Holmans Herred), og *Korsnedtagelsen*, 1967, Torsted Kirke (Ringkøbing Amt).

(†)*Nadveren* (fig. 27 og fig. 68) 1842, olie på lærred, 159×129 cm, malet af 'en duelig købstadsmaler'.[85] Billedet er en kopi af Leonardo da Vincis maleri fra 1498 (Santa Maria delle Grazie, Milano) og viser Jesus flankeret af sine disciple ved bordet med vin og brød. I forhold til originalen er detaljeringsgraden reduceret betydeligt, og elementer som eksempelvis mellemgrundens arkitektur er udeladt i kopien, der savner dybdevirkning og generelt håndelag.

Maleriet blev 'afvasket' i begyndelsen af 1940'erne.[86] 1969 blev det afmonteret altertavlen og ophængt på korets nordvæg, formentlig i samme simple, grå og beige prydramme som i dag.[17] Den forhenværende integration i tavlen ses endnu af vertikale og horisontale mærker på lærredet. Dette buler generelt og har en flænge i nederste venstre hjørne. Hele overfladen er præget af slidskader og snavs.[87]

(†)*Altertavle* (fig. 28), o. 1690, en fladbuet skriftaltertavle bestående af fem egeplanker samlet med to tværrevler, nuværende mål ca. 196×192 cm. Forsiden er opdelt i tre fag adskilt af to rundstokke, der begge nu er dårligt hæftet på tavlen og mangler nederste del. Øverst til venstre er et løstsiddende profilbræt, der følger noget af tavlens buede top, det resterende mangler.[88]

Fig. 28. (†)Altertavle, o. 1690 (s. 3291). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Altarpiece, c. 1690.*

Stafferingen er en bund af sort fordelt på tre arkadefelter, hvis buer anes mod en lysere tone i det slidte farvelag. En noget ujævn, gylden frakturtekst fordeler sig over størsteparten af tavlen: i venstre felt med overskriften »De Ti Bud«, i midterfeltet »Daabens Sacramente« og »Alterens Sacramente«, i højre felt »Vor Christelige Apostoliske Troes Artikle«. Teksten er medtaget og vanskeligt læsbar, men baserer sig på alterbogen udgivet 1688 af Sjællands biskop Hans Bagger. Eksempelvis er uddrag af 'Christis Naderis Sacramente' gengivet ordret på tavlens midterste fag.[89]

Ved et kirkesyn 1700 omtaltes altertavlen 'af 5 slette heflede egefjeller', hvor 'slet' nok må forstås som glathøvlet (jf. (†)altertavlen i Jerlev Kirke, s. 3346).[27] 1840 fandt man tavlen 'upasselig og forkastelig, da dens skriftsprog og trosartikler er omtrent udslettede'.[35] 1842 blev tavlen udskiftet. 1937 blev den beskrevet og skitseret af maler Einar V. Jensen.[80] Tavlen opbevares på kirkens loft.

Alterkalke. 1) (Fig. 30), 1728, udført af Jens Christensen, København, 17,5 cm høj med hvælvet, sekstunget fod med fodplade. Årstallet »1728« er indgraveret på en af tungerne, og derover, på et lavt afsæt der repeterer tungeformen, er Frederik IV's monogram indgraveret. Navnetrækket følger overgangen mod det sekssidede skaft med profilled og fladoval, godroneret knop med midtvulst. Bægeret er pokalformet og glat med svagt

Fig. 29. Detalje af Jens Christensens alterkalk, 1728 (s. 3292). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Detail of Jens Christensen's chalice, 1728.*

Fig. 30. Jens Christensens alterkalk, 1728 (s. 3292), og Julius Rudolph Hogrefes disk, 1860 (s. 3293). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Jens Christensen's chalice, 1728, and Julius Rudolph Hogrefe's paten, 1860.*

udadbukket kant (samt hældetud fra 1929[86]). På fodpladen er Conrad Ludolphs guardeinmærke »CLMW«[90], Københavnsmærket 1728,[91] Jens Christensens mesterstempel »ICS 1728«[92] og månedsmærket krebsen (fig. 29). Desuden et nyere stempel fra guldsmed Bent Exner i forbindelse med en forgyldning.[77] Under kalkens bund er punslet ind: »W(og) 27 l(od) 2 q(uin)t(in)«. Kalken dannede tidligere sæt med en †disk (ndf.)

2) Nyere, fra Fredberg Kirkesølvsmeden, Farsø. Den 18 cm høje kalk har fladhvælvet fod med fodplade og keglestubformet skaft med ringformet knop. Bægeret er højt og slankt med hældetud og er ligesom fod og skaft glat. Mestermærke under kalkens fod: »FREDBERG METAL«.

Disk (fig. 30) 1860, udført af Julius Rudolph Hogrefe, Vejle,[93] 14,4 cm i diameter. På fanen er indgraveret et latinsk kors udfyldt med krydsskravering. Under bunden er der fire mærker: »Veile«, »JRH«,[94] mens de sidste to er vanskelige at læse. På fanens underside er indgraveret med skriveskrift: »Tilhórer Hóien Kierke, den 14de October 1860.«

†*Disk*, 1728, med Frederik IV's monogram og formentlig udført af Jens Christensen, København (jf. alterkalk nr. 1). Disken fandtes endnu o. 1839, men 1887 bemærkede sognepræst Adam Wind: »Den gamle Disk ved ingen mere noget om. Den er taget bort for nu 30-40 Aar siden«.[95]

†*Altersæt*. 1) Et altersæt blev muligvis stjålet under de kejserlige troppers plyndringer af sognet 1627, indikeret af det følgende. 2) 1628/29, kalk og disk af tin, anskaffet for 1 rigsdaler.[12] 3) 1636-37, af sølv, fremstillet af guldsmed »Dirrich« i Kolding, sandsynligvis Didrik Seede.[96]

Fig. 31. Hans Peter Severin Ingerslevs oblatæske, 1863 (s. 3294), og skummeske, 1868 (s. 3294). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Hans Peter Severin Ingerslev's wafer box, 1863, and ladle, 1868.*

Fig. 32. Sygesæt, 1906, fra Württembergische Metallwaren Fabrik, Geislingen an der Steige (s. 3294). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion set for the sick, 1906, Württembergische Metallwaren Fabrik, Geislingen an der Steige.*

Oblatæske (jf. fig. 31), 1863,[86] udført af Hans Peter Severin Ingerslev, Vejle. Den cylindriske æske har en diameter på 11,8 cm, svagt hvælvet låg og indgraveret skriveskift under bunden: »Tilhörer Höien Sogn og Höien Kirke«. Desuden mester- og bymærker: »HPI« og »Weile«.[97]

Skummeske (jf. fig. 31), 1868, udført af Hans Peter Severin Ingerslev, Vejle. Den 12,5 cm lange ske har perforeret laf, og på bagsiden er punslet med skriveskrift: »Höien Kirke«. Desuden mestermærket: »H.P.I.«[98]

Sygesæt (fig. 32) 1906, af sølvplet, fra Württembergische Metallwaren Fabrik, Geislingen an der Steige (Tyskland).[9] *Kalken* er 10,7 cm høj, med rund, hvælvet fod og lille, glat knop samt bæger med sekundær hældetud. Under foden er fabriks- og kvalitetsmærkerne »WMFM« og »I/0«. *Disk*, 6,4 cm i diameter, glat. *Oblatæske*, 5,7 cm i diameter, med buklede sider. Opbevares i et oprindeligt, cylindrisk læderetui i præstegården.

†*Sygesæt*. 1) Anskaffet 1873 til deling med Jerlev Kirke (jf. s. 3346).[9] 2) 1889, kalk og disk af 'malm', skænket af fru B. Svejstrup, København, rimeligvis præsteenken Balthasarine Nielsine Bolvig, født Krarup (1820-92).[99]

Alterkande (jf. fig. 68), 1844, af sortmalet porcelæn fra Den Kongelige Porcelænsfabrik.[23] 18 cm høj med urneformet korpus, prydet af forgyldt trekløverkors, høj hals med trekløverformet munding, svungen hank og et lille låg med knop. Under bunden ses fabrikantens tre blå bølger under glasuren. Typen er velkendt (jf. bl.a. Jerlev Kirke s. 3346).

En †*vinflaske* af tin blev købt 1648-49 for 1½ slettedaler.[12]

Alterstager (fig. 33), af sengotisk type, skænket 1668 af Jørgen Juul til Aggersbøl og Låge. De 35,7 cm høje stager har rund, profileret fod i flere afsæt, hvilende på tre ben udformet som løvefødder. Stagernes cylindriske skaft har tre led, det midterste kraftigst. Skålen mimer foden i en mere sammentrængt form og har indgraveret giverindskrift med versaler, der lyder: »Anno 1668 hafver erlig oc welbyrdig mand Iørgen Iull til Agersbøl til Guds ere foreret disse tvende liuse stager til Høyen kiercke«.[100] På hver fod ses uidentificerede, indgraverede versaler: »W. I. S.« og »I. S. S. I.«, muligvis ældre ejermærker(?).

Særligt stagernes løvefødder bærer præg af slid og af de reparationer, som vides foretaget 1887

Fig. 33-34. 33. Alterstager skænket 1668 af Jøren Juul til Aggersbøl og Låge (s. 3294). 34. Titusstage, skænket o. 1930. (s. 3295). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *33. Altar candelsticks donated in 1668 by Jøren Juul of Aggersbøl and Låge. 34. Seven-branched candelabra, donated c. 1930.*

og 1932:[38] Ét ben er udskiftet med en simpel, pånittet kopi i nu rustet jern, et andet er fæstnet med lodning, ét er fornyet i en mere gullig mes-

Fig. 35. Alterbordskrucifiks, o. 1910 (s. 3296). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion table crucifix, c. 1910.*

singlegering. 1924 havde stagerne elektrisk lys tilsluttet (jf. fig. 68).[19]

†*Alterstager.* 1652 blev en alterstage 'forfærdiget'.[12]

(†)*Lysestager.* 1) O. 1877, to firarmede lysestager af sølvplet, skænket ved proprietær Hans Winkels begravelse 1877.[9] Ombygget til elektrisk lys 1924; opbevares nu (i defekt tilstand) på kirkens loft.[19] 2) (Fig. 69) o. 1900, to robuste, drejede træstager, ca. 42 cm i højden; sortmalede. Opbevares på kirkens loft.

Syvstage (fig. 34), o. 1930, skænket af Carl Nielsen, Bakkegården, og Mads Jensen, Marienlund, sammen med en tilsvarende, nu forsvundet stage.[101] Den 39,5 cm høje Titusstage har ottekantet fod i tre afsæt. Fodens sider er dekoreret med laurbærranker, bånd og blomsterhoveder. En akantussmykket klokkeform udgør overgangen til skaftet, der er med kugleled. De kvartcirkulære arme er udformet som perlestave og afsluttes i kugleformede lyseskåle. Stagen er udført af kongelig hofbronzestøber Lauritz Rasmussen, København,[102]

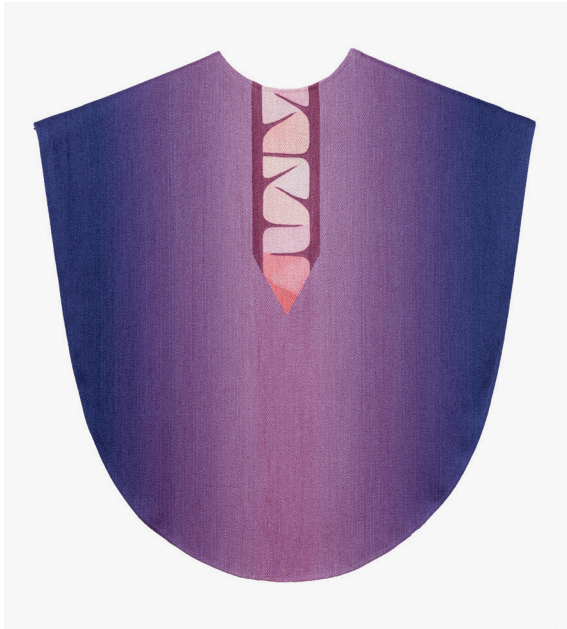

Fig. 36-37. Messehagler vævet af Flemming og Inge-Lise Bau (s. 3297). 36. Nr. 1, 2002. 37. Nr. 2, 2003. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Chasubles, woven by Flemming and Inge-Lise Bau. 36. No. 1, 2002. 37. Nr. 2, 2003.*

og lignende, højere stager findes i bl.a. Egtved Kirke (jf. s. 3374) og Jerlev Kirke (jf. s. 3347).

†*Syvstage* tilgået kirken sammen med ovennævnte syvstage. Oprindeligt har de to stager været placeret på alterbordet. o. 1954 stod én af de to på en hylde nær døbefonten og siden i kapellet.[50]

Lyseslukker o. 1900, drejet og sortmalet træ, 62,5 cm, med en samling på midten.

†*Servantesæt* 'med skuffe og vandtøj', fandtes 1903 bag alteret.[38]

Alterbordskrucifiks (fig. 35), o. 1910, sandsynligvis udført af Lauritz Rasmussen, København, med 29 cm høj Kristusfigur i patineret bronze.[9] Figuren er fastgjort med skruer på et sekundært korstræ, dér hvor naglerne ville sidde gennem hænder og fødder. Korstræet har afrundede ender og er malet mørkegråt. 1932 var krucifikset monteret på en 33,5 cm sort (†)træsokkel (jf. fig. 68), nok også fra Lauritz Rasmussens produktion, og stod på alterbordet. Soklen opbevares nu på kirkens loft.[38] Krucifikset er ophængt på korets sydvæg.

Fig. 38. (†)Messehagel, o. 1925 (s. 3297). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – (†)*Chasuble, c. 1925.*

Messehagler. 1-2) (Fig. 36-37), 2002-03, vævet af Inge-Lise og Flemming Bau, i changerende, liturgiske farver, med mønster på ryggen i hagelens fulde længde og et udsnit heraf på den øvre del af brystet. Nr. 1 (fra 2002) er grøn med aksmotiv og foret med grøn silke, mens nr. 2 (fra 2003) er violet med tornekronemotiv og foret med rosa silke.

(†)*Messehagel* (fig. 38), o. 1925, af bordeauxrød velour med kraftige guldborter og stort, applikeret kors. Blankt for. Opbevares i dragtpose på kirkens loft.[77]

†*Messehagler.* 1) 1650, af karmoisinrød kaffa, guldsilke og guldgaloner samt blåt lærred (til for), alt købt hos Iver Nielsen i Vejle og syet af skrædder Jørgen Pedersen for 1 rigsdaler.[12] 2) Omtalt 1833, manglede året efter.[23] 3) Omtalt 1862, af sort bomuldsfløjl.[9] 4) 1863, rød.[9] 5) Tidligst nævnt 1906, af fløjl og guldbrokade.[9]

Alterskranke (jf. fig. 25), 1860, oprindeligt hesteskoformet, men o. 1969 halvcirkelformet,[103] med drejede balustre og sekundær hylde til særkalke. Skranken har siden 1994 stået med mørkeblå bemaling med sort-bordeaux håndliste, hynderne har kongeblåt uldbetræk (jf. alterklæde og knæleskammel).[104] Skranken var formentlig oprindeligt egetræsmalet (jf. prædikestol s. 3300), og den fremstod mørk 1937 (jf. fig. 24). 1939 blev den antagelig nymalet sammen med stolestaderne (jf. s. 3300), antagelig i den grå farve, der ses på de 1969 fjernede dele. 1969 fik den en mørk tone som stolestaderne (jf. s. 3301).[17] 1988 malet igen, nok grå.[9]

En †*alterskranke* havde 1813 løst rækværk, en mangel, der løbende omtaltes indtil 1834.[105] 1856 hed det, at 'alterskrankens balustre er både små og brøstfældige', og de blev opmalet og bronzeret to år senere. Skranken tog formentlig skade af korets sammenstyrtning 1860.[23]

Døbefont (fig. 39 og 8), romansk, af to stykker rødlig granit, ca. 97 cm høj. Kummen, ca. 71 cm i diameter, er kedelformet med godronneret underside, rankebort i fladt relief og derover adskilt ved et glat bånd, en smallere bort med arkader, savtakker og en simpel ranke. Øverst kanter en tovstav kummens munding, på hvis overside der ses spor efter tre huller (jf. †fontelåg ndf.).

Foden, med kort vulstformet skaftled, er udformet som et omvendt terningkapitæl med fladbuede felter kantet af en vulst. En liljeform anes i det østvendte felt, de øvrige fremstår glatte. Sviklerne er udsmykket med reliefhuggede mandshoveder, hvoraf det nordvestvendte mangler.[106] Derover løber en kraftig rundstav. Døbefonten blev af M. Mackeprang bestemt som 'højromansk' og af typen sønderjyske rankefonte.[107] Typologisk set synes der dog væsentligere sammenfald med fonten i Store Dalby Kirke (s. 1894-95).

Spor af hvid farve på kumme og fod ses endnu, trods afrensning foretaget 1880 af tidligere bemaling. 1859 var døbefonten 'i stykker'; hvori skaden bestod, er uklart.[23] Fonten står i korbuens nordvestlige side.

Dåbsfad (fig. 40), anskaffet i årene 1850-53.[108] Messingfadet, 60 cm i diameter, er glat, med påloddet bund af to sammenbladede stykker og har fane med ombukket kant.

Fig. 39. Romansk døbefont (s. 3297). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Romanesque baptismal font.*

Fig. 40. Dåbsfad, anskaffet i årene 1850-53 (s. 3297). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Baptismal dish, acquired in 1850-53.*

Dåbskande (fig. 41), 1939, 26 cm høj, af kobber, udvendig beklædt med messing (ombukket ved mundingen). Kroppen er udsmykket med et latinsk kors i lavt relief, hanken er høj og svungen og med en knop forneden. Stemplet under bunden med versaler: »M. Poulsen Veile 1939«.

En †*dåbskande* af tin blev anskaffet 1863.[9]

†*Fontelåg.* 1638 betaltes Hans Snedker fra Vejle 3½ slettedaler for et »tecke at giøre over Funtet«;[12] døbefonten har spor efter monteringen (jf. ovf.).

Prædikestolen (fig. 42), i renæssancestil o. 1610, er placeret i skibets sydøsthjørne med stærkt fornyet lydhimmel og opgang gennem triumfvæggen. Den står med staffering fra 1943, renoveret 2015.

Kurvens fire arkadefag adskilles af frisøjler med attiske baser, kassetteværksprydbælte, kanneleret skaft og æggestavskapitæl. Arkadefelternes kannelerede pilastre står på et postament med pyramidebosser. Deres prydbælter har skællagte tunger, og profilkapitælerne bærer bueslag med attisk slyngbånd. Sviklerne udfyldes af fladskåret beslagværk. Kurvens frise og postament har glatte felter kantet af gennemløbende, vandrette lister. Frisen har firsidede, stumpt knækkede fremspring og stiliseret æggestavsliste samt konsolfrise med nedhængende pyramidebosser. Postamentfelterne adskilles af volutkonsolformede fremspring med beslagværk; postamentets kronliste har tandsnit. De glatte, trekantede hængestykker er nyere.

Stolens underbaldakin er kølbuet og opdelt i fire fag, markeret af bøjler med skællagte skiver. Der er en nyere, drejet hængeknop.

Lydhimlen er sekssidet med en glat, gennemløbende frise afgrænset af prydlister med perlestav og tandsnit. Under den udkragede kronliste er karnistandsnit. Øverst veksler trekantgavle, ligeledes med karnistandsnit, og opsatser udført som smalle tårne med høje, rundbuede vinduer, gesimser og spir. Loftet er inddelt i syv trekantfelter med lister og har i midten en stor, udskåret roset.

Opgangen gennem triumfvæggen er forlænget mellem væg og kurv og har et sidepanel med glat felt.

Stafferingen er fra 1943. Kurvens arkadefelter har kartoucher med henholdsvis et latinsk kors, det græske bogstav alfa, et Jesusmonogram og det græske bogstav omega. Frise- og postamentfelterne har indskrifter med guldfraktur på sort bund. På postamentet læses: »Saaledes elskede Gud ver-

Fig. 41. Dåbskande, fremstillet af M. Poulsen, Vejle, 1939 (s. 3298). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Baptismal jug, made by M. Poulsen, Vejle, 1939.*

Fig. 42. Prædikestol, o. 1610 (s. 3298). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Pulpit, c. 1610.*

den, at/ han gav sin Søn den enbaarne, for at/ hver den, som tror paa ham, ikke skal/ fortabes, men have et evigt Liv. Joh 3-16« (Joh 3,16). På frisen: »Himmelen og Jorden/ skulle forgaa, men mine/ Ord skulle ingelunde/ forgaa. Math Ev. 24-3.« (Matt 24,3). Prædikestolens øvrige staffering er fra 2015 og består primært af grågrønt på rammeværket, mens mørkeblåt er anvendt til især skriftbånd, søjler og søjleskafter. Stolen har dele i brun, okker og klar blå, og guldfarve og forgyldning er brugt til flere lister og detaljer. Underbaldakinen er lys lilla med grågrønne bøjler, lydhimlen følger den øvrige staffering, loftet er i støvet blå.

Prædikestolens oprindelige staffering kendes ikke, da konservator Einar V. Jensens farveundersøgelser 1937 ikke berørte de ældste staffe-

Fig. 43. Pengeblok, o. 1800 (s. 3303). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Money box, c. 1800.

ringslag.[109] I stedet påvistes, foruden et lag mørkegrå strygefarve, to egetræsådringer med forgyldning,[80] hvoraf et af lagene er omtalt 1861 i synsprotokollen.[9] 1937 stod stolen stadig ådret med begrænset farve derudover (jf. fig. 24). 1943 foretog Harald Munck en nystaffering og tilføjede den nuværende frakturtekst.[17] Trappen malet 1988.[9]

Einar V. Jensen mente, at prædikestolen kunne være udført af den Koldingmester, der o. 1610-20 lavede stolen til Smidstrup Kirke (Holmans Herred).[110] Fællestræk de to stole imellem må dog nok henføres til det periodemæssige sammenfald, rettere end til et værkstedsmæssigt. Prædikestolen er tidligst omtalt (indirekte) i et regnskab fra 1653.[12] Et kirkesyn 1700 vurderede den i god stand, dog var trappen faldefærdig. En nyere(?) trappe blev 1815 fundet for snæver.[111] 1836 var der behov for at anbringe en støtte under stolen.[23] Snedkermæssige reparationer blev udført 1937 – og deres karakter beklaget 1942 af NM.[17] 2013 var stolens bærende bjælke mørnet i murværket og stolen sunket ud imod skibet med større sætningsskader i dens konstruktion til følge, hvorfor den senest er istandsat 2015 ved Konserveringscentret i Vejle og Ølgod.[17]

†*Prædikestolsbeklædning* (jf. fig. 24.), af fløjl med frynser.

Stolestader (jf. fig. 47), 1897,[9] opstillet med 14 stole i skibets sydside og 15 i nordsiden, hvoraf den øverste stol i nord står langs med væggen. De 108 cm høje gavle er rektangulære og delt lodret på midten i hele længden. Øverst er en simpel udsmykning i form af tre korte, vertikale stave og smalle horisontale profillister, der afsluttes af en flad dækplade over en svejfet indsnævring. Stolene har fyldningsryglæn og ben, der mod midtergangen er udsavede. Mod ydervæggene er stolene integreret i et gennemgående panel.

Stolene står i en bordeaux farve fra 1995.[112] På gavlenes udsmykning er anvendt en lysere bordeaux tone og guldfarve. Vægpanelet er lysegråt.

1939 blev stolene ændret og panelet mod ydervæggene opsat.[113] Man fjernede da gavlenes hidtidige smalle, højrektangulære profilfelter og udsavede topstykker med knop (jf. fig. 24). En mængde af disse knopper opbevares endnu på kirkens loft.

Fig. 44-46. 44. Jordpåkastelsesspade, o. 1930 (s. 3307). 45. Pengetavle, første halvdel af 1800-tallet (s. 3303). 46. Klingpung, o. 1800 (s. 3304) .Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *44. Spade for casting soil onto a coffin, c. 1930. 45. Money board, first half of the 19th century. 46. Offering bag, c. 1800.*

Oprindeligt var stolene nok ådrede ligesom prædikestolen (s. 3298). 1939 farvesattes de af arkitekt Bodulf Billund under hensyntagen til de nyligt genopdagede kalkmalerier – formentlig med 'en kedelig mørk farve', som stafferingen omtaltes 1966. 1969 fornyedes deres og det øvrige inventars farver ved kunstner Ingolf Røjbæk i det, der omtaltes en mørkere tone afstemt med altertavle og prædikestol (jf. s. 3289 og 3298).[17]

Ældre †*stolestader* kan følges tilbage i kirkens regnskaber. 1) 1638-39 nævntes omkostninger til en karlestol placeret bag kirkedøren, og 1641-42 noteredes generelle udgifter til stolestaderne.[12] 2) 1651-56 omtaltes fremstilling af nye stole, foruden reparationer af de eksisterende, 1700 var stolene 'brøstfældige'.[75] 1800-tallet så løbende reparationer af stolene, og fodskamler blev fremstillet.[105] Stolene var da åbne, med ryglæn, og talte indtil 1860 33 'mandfolkestole' og 20 'kvindestole'.[9] Samme år blev seks kvindestole fjernet i forbindelse med genopførelsen af koret (jf. s. 3272). 3) 1861 nævntes også stole til omtrent 30 personer på pulpituret (jf. s. 3304), og 1888 omtaltes siddepladser til menigheden i tårnrummet.[40] Stolestaderne kan i 1800-tallet have haft gavle som den, der blev genanvendt som ophæng til pengeblok-

Fig. 47. Kirkens indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *The church interior looking west.*

ken (jf. s. 3303): en simpel svejfet top, egetræsmalet med et ciffer påmalet en rød skive omkranset af en stencileret lilje og bladornamentik i rødbrun farve. 1895 besluttede man at kassere stolestaderne, hvilket effektueredes 1897.[114]

En †*skriftestol* blev fremstillet 1654-55.[12]

Degnestol (jf. fig. 47), 1860,[9] med tresidet panelværk, hvoraf det brede hjørnefag prydes af en glat arkadefylding, mens de to øvrige fag har højrektangulære fyldinger. Der er gennemløbende rundbuefrise og over de to vestligste fag en flad pult med forsænkede felter; fyldingsryglæn. Siden 1995 har stolen stået i bordeaux farve med få gulddetaljer på ydersiden samt lysegråt på inderside (jf. stolestader, s. 3300).

Stolen blev 1939 renoveret og malet som de øvrige stolestader. 1966 atter nystafferet (jf. stolestader, s. 3300). Stolen er placeret i korbuens sydside.

En †*degnestol* omtaltes 1700 som faldefærdig[27] og var muligvis den samme, der 1824 manglede et gulv. Stolen stod sandsynligvis i koret indtil 1860.[9]

†*Læne- eller armstole til præsten.* 1) 1860 placeret bag det da fremrykkede alter (jf. s. 3288).[9] 2) O. 1870 blev en ny stol anskaffet, der 1882 fik nyt sæde og betræk.[9]

†*Kirkesangerens stol*, 1860, i korbuen, nok i nordsiden (jf. degnestolen, ovf.).[9]

†*Lukket stol.* På pulpituret (s. 3304) var en lukket stol, som ejeren af Aldebertsminde disponerede over. 1868 ønskede synet stolen fjernet og ejeren anvist en plads nede i kirken. 1870 var stolen så faldefærdig, at ejeren pålagdes at afmontere dens overdel.[23]

Løse stole. 1) 'Folkestolen', tegnet af Børge Mogensen 1947 (model J39), i eg og med sæde af papirgarn, står i koret. 2) To nyere, ens stole i lakeret, lyst træ står i tårnrummet.

To løse, grålamede *bænke* er opstillet i våbenhuset.

Et mindre *bord* med skuffe, ådret og med en sort ramme malet på bordpladen. Kan være anskaffet 1870 til præsten (sammen med †præstens stol nr. 2).[9] Bordet har nu skiftende placering i kirken.

Pengeblok (fig. 43), o. 1800. Metalbeslået træblok med tragt og højrehængslet låge på forsiden, monteret på en forhenværende stolegavl. En del beslag er fornyet (og påsat med moderne skruer), formentlig 1976.[115] Blokken er sortmalet, beslagene sølvfarvede. Stolegavlen er egetræsmalet med tallet 19 påmalet en rød skive omkranset af en stencileret lilje og bladornamentik i rødbrun farve. 1937 var blokken placeret i skibets sydvestre hjørne under trappen til loftet.[80] Nu ophængt på bagerste stolestade ved døren til våbenhuset.

Pengebøsser, to nyere messingbøsser i skjoldform med spinkle kors i relief. Ophængt på skibets sydvæg, på hver side af døren til våbenhuset.

Pengetavle (fig. 45), første halvdel af 1800-tallet, 183×29,5 cm, med en rektangulær bøsse af

Fig. 48. Tårnrum med hvælv (s. 3272). Orgel, 1972 (s. 3304). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The inside of the tower with vaults. Organ, 1972.*

Fig. 49. Præsterækketavle, 1942 (s. 3305). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Plaque with sequence of vicars, 1942.*

sortmalet blik påsat. På tavlen står med gul skriveskrift på sort bund: »Da Tavlen ikke mere ombæres i Kierkken anmodes Rettænkende Mennesker godhedsfuld at betænke den Trængende ved at ligge en skjærv i denne Bösse.« Omtaltes 1862 som fattigbøsse.[9] 1937 ophængt på stoleværket ved indgangsdøren i skibet.[80] Siden opbevaret på loftet, men 1983 ophængt i den nordre side af tårnrummets bue.[77]

Klingpung (fig. 46) o. 1800, 130 cm lang. Pungens metalring er fæstnet med nitter på et langt, drejet træskaft. Den nyere pose er af slidt, gult stof med en ombukket, rød tungekant i læder. Skaftet er i sort og gylden farve, spor af rødt ses derunder.

Dørfløje, udvendige. 1) (Jf. fig. 4), o. 1920.[38] Rundbuet, dobbeltfløjet plankedør, 219×145 cm, med to lange gangjern med trefliget afslutning på indersiden. Det samtidige messinggreb er ornamenteret, og roset og nøglehulsbeslag har randudsmykning. Ovenfor er monteret en ekstra lås. Farven er på fløjenes yderside mat brun, indersiden er lakeret. Døren blev istandsat o. 1966.[17] Den er isat våbenhusets sydfacade. 2) Supplerende tremmedør, nok 1884-85, 205×150 cm, dobbeltfløjet med falsede yderstolper og fem slanke tremmer med små, afrundede spir. Fløjene er malet lysegrå.

Dørfløj, indvendig. (Jf. fig. 15), antagelig o. 1884-85 samtidig med våbenhusets fornyelse (jf. s. 3274). Rektangulær dobbeltfløj, 201×136 cm, med 2×4 fyldinger. Grebet er rørformet og har langskilt med rundede ender. Døren er grålmalet og indsat mellem våbenhus og skib.[40]

†*Dørfløj, udvendig.* 1) 1648-49 blev en udgift til kirkens yderdør noteret.[12] 1700 omtaltes den som 'gammelt arbejde' og uden lås.[27] Muligvis identisk med våbenhusets 'utætte dør', omtalt 1815.[28]

†*Pulpitur*, o. 1750, bekostet af sognepræst Jens Storm (embedsperiode 1736-68) og af ham selv beskrevet som 'temmelig stort'.[116] Frits Uldall supplerede 1888, at pulpituret var i rokokostil og placeret i skibets vestlige ende.[40] 1816 omtaltes slem træk for de personer, der opholdt sig på pulpituret.[29] 1836 skulle støtter anbringes under det.[117] 1861 blev dets siddepladser opregnet til omtrent 30, inklusiv en lukket stol (jf. s. 3201). Retten til denne lukkede stol tilhørte ejeren af Aldebertsminde og kom på tværs af ønsket om at sløjfe pulpituret 1888 (jf. s. 3202).[114] 1892 stod pulpituret således endnu, 'skummelt og frastødende'. 1919 var det fjernet.[9]

Orgel (jf. fig. 48). 1972, med syv stemmer, ét manual og pedal. Bygget af Bruno Christensen, Terkelsbøl. Disposition: Manual (C-g^3): Rørfløjte 8', Spidsgamba 8', Principal 4', Kobbelfløjte 4', Spidsfløjte 2', Mixtur III. Pedal (C-f^1): Subbas 16'. Kobling: M-P. Facaden er opdelt i fem rektangulære felter aftrappende fra centrum mod siderne. Orgelhuset er i farverne grå og bordeaux som henholdsvis skibets vægpanel og stolestaderne. Opstillet på gulvet i vest med østvendt facade og spillebord.

†*Orgel,* o. 1896,[114] leveret af Frederik Nielsen, Aarhus.[118] Orglet blev flyttet, repareret og udvidet 1953 ved A. C. Zachariassen, Aarhus.[50]

Salmenummertavler (jf. fig. 25), o. 2000/03,[77] tre rektangulære plader med afrundede hjørner og matsort bemaling. Et eksemplar er til hængecifre i syv rækker (95×50,5 cm), to andre til fem rækker (72,5×50,5 cm). Placeret på triumfvæggens nordlige side og i skibet på henholdsvis sydvæggen ved døren fra våbenhuset og i buen til tårnrummet.

(†)*Salmenummertavler* (jf. fig. 50). 1) Muligvis 1815,[29] 62×32 cm, en glat plade med svejfet top, sortmalet og med kridtspor af tal. Tavlen findes nu på kirkens loft. 2) O. 1868,[119] fire rektangulære tavler med skydecifre i seks rækker, svejfede og med lave, udsavede topstykker. Alle i umalet træ, med »Før Prædiken« og »Efter Prædiken« påmalet med skriveskrift i sort. Skydecifrene er sorte på hvid baggrund. Opbevares nu på kirkens loft. 3) O. 1950(?), to højrektangulære, sortlakerede trætavler, 81×27 cm, til hængecifre i fem rækker, muligvis tavlerne, der 1985 blev omtalt ophængt i koret.[77] Nu på kirkens loft.

†*Salmenummertavle*, 1958,[120] højrektangulær og hvidmalet, til hængecifre.

Præsterækketavle (fig. 49). 1942, af eg, 160×91,5 cm, med udskåret ramme og præsternes navne (fra reformationen) malet med gulbrun kursiv på sort

Fig. 50. (†)Salmenummertavler, 1800- og 1900-tallet. (†)Kirkestævnetavle, o. 1850 (s. 3305-06). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – (†)*Hymn boards, 19th and 20th centuries.* (†)*Church meeting board, c.1850.*

Fig. 51-52. Lysekroner, skænket o. 1872 (s. 3306). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Chandeliers, donated c. 1872.*

bund. Den udskårne ramme er i lavt relief og i skønvirkestil, ved hvert hjørne er et symbol foran en korsglorie, henholdsvis en døbefont, alterkalk, bibelen og kirkeklokke. På rammens lodrette sider er udskåret bladranker og mindre blomsterhoveder. Rammens øvre, svejfede parti har en rundbue midtfor med en præstebuste i højt relief med ansigtet i trekvartprofil. Herunder er i lavt relief udskåret i versaler »Præster i Højen«, mens rammens nedre del har udskåret: »Efter Reformationen«. Tavlen blev skænket til påske 1942 af Th. Buhl, Stubdrup, til minde om hans afdøde far, P. Buhl.[86]

(†)*Kirkestævnetavle* (jf. fig. 50), o. 1850, svejfet træplade, 22×28 cm, med hul til ophæng og sortmalet med »Kirkestevne« anført i gul. Opbevares på loftet.

Lysekroner (jf. fig. 51-52). I skibet hænger tre forskellige lysekroner, alle indrettet til elektrisk lys o. 1924.[121] 1) En af to kroner skænket o. 1872 henholdsvis af Søren Daugaards enke, Bodil Hansen Daugaard i Stubberup, og af ungkarl Peder Jensen, Pjengård (jf. nr. 2).[122] Den blad- og blomsterudsmykkede krone har otte spinkle, s-svungne arme, fra hvilke der hænger glasprismer. Stammen er med en mindre, blomsterudsmykket hængekugle, derover to kugleformede led præget med overlappende ringe. De øvre led er med blad- og blomsterornamentik og har også slebne glas. Kronen er ophængt midt i skibet.

2) Skænket o. 1872 (jf. nr. 1). Kronen har 12 lette, svungne arme prydet med blade. Nederst på den slanke stamme er en stiliseret knop, derover et fladtrykt led med geometriske mønstre indgraveret. Bladornamentik er ført op omkring stammen, hvis øverste led, samt lyseholderne og baldakinen, har slebne glas. Ophængt vestligst i skibet, 1937 østligst i skibet.

3) O. 1924, i barokstil med 2×8 s-svungne arme med bladflige.[123] Stammen har hængekugle og fladtrykte kugleled. Ophængt østligst i skibet, tidligere i midten af skibet.

(†)*Lysekrone* (fig. 70), 1868, foræret af C. og M. Madsen.[9] Kronen har en bred krans med bl.a. liljeformer og medaljer med løvehoveder i højrelief. Otte s-svungne arme afsluttes i kronbladsformede lyseholdere. Disse har påmonteret høje, nu tærede, kærter i jern med porcelænstop og fatninger til elektrisk lys. En oval hængeplakette har indgra-

veret med skriveskrift: »Givet af C. Madsen og M. Madsen for M. Madsen og A.D. Madsen fra Oxviggaard«. På bagsiden er stemplet »Guldbransen« og »Veile«. Kronen var tidligere ophængt vestligst i skibet (jf. fig. 24), nu på kirkens loft.

†*Lysekroner*. 1) Julen 1939 skænkede familien Nielsen, Bakkegård, en syvarmet lysekrone.[26] 2) To nye kroner tilgik kirken 1924, tilsvarende nr. 3, der i dag hænger østligst i skibet.[19]

Lampetter. 1) Formentlig fra 1953 og skænket af kogerske frk. Kristine Pedersen og fru rentier Margrethe Therkelsen i forbindelse med indvielsen af det nyrenoverede †orgel (jf. s. 3304).[86] To ens lampetter i barokstil, med tre svungne arme og lyseskjold prydet af en muslingeskal. Ophængt i tårnrummet; en tilsvarende defekt (†)lampet findes på loftet. 2) Seks ens lampetter, o. 1993,[17] hver med seks arme og kærtepærer; i koret og våbenhuset.

Fem (†)*lampetter*, 1800-tallet, af jern med tre spinkle, svungne arme. Opbevares på loftet.

†*Lampetter* 1) O. 1924, fire lampetter af støbejern malet med guldbronze. Nok to af disse, der ses med klokkeformet glasskærm på fig. 24.[19]

Jordpåkastelsesspade (fig. 44) o. 1930, 82 cm lang, med rødbrunt metalblad, liljeprydet beslag og drejet, lakeret træskaft. Ophængt på triumfvæggens sydlige del siden 1990 og ikke i anvendelse.[77]

Klokke (fig. 53), 1821,[34] støbt af P. Meilstrup, Randers, 84 cm i diameter. Om halsen står med versaler: »Gud til Ære og Menigheden til Opbygelse, Aar 1821 har Sognemændene ladet denne Klaakke omstøbe. Støbt i Randers af P Meilstrup«.[124] På legemet er tre medaljeaftryk flankeret af to ikke nærmere identificerede, kongelige portrætbuster. De to øverste medaljeaftryk viser begge sider af Christian VII's salvingsmedalje 1767,[125] øverst bagsiden med den knælende Christian VII og derunder forsidens profilportræt af kongen med versalindskriften: »Christianus VI(I) D(ei) G(ratia) Rex Dan(iæ) Norv(egiæ) Vand(alorum) Goth(orumque)« (Christian VII, af Guds nåde konge til Danmark, Norge, de venders og goters). Forneden ses Stutteridirektionens præmiemedalje fra 1786: en hest i venstrevendt profil og versalindskriften »Et robur (belli et pacis) Decus« (Styrke i krig og pryd i fred).[126]

Fig. 53. Klokke, 1821, støbt af P. Meilstrup, Randers (s. 3307). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Bell, 1821, cast by P. Meilstrup, Randers.*

Den samme kombination af medaljeaftryk forekommer også på Meilstrups klokker i Ormslev (*DK Aarhus* 2169) og Ølgod (*DK Ribe* 1553).

Betegnet bede- og fredsklokke 1838, jf. Jerlev Kirke (s. 3359).[127]

Klokken er ophængt i en slyngebom ved tårnets østre glamhul. Den blev 1959 renoveret ved Thubalka, Vejle.[19] 1993 blev klokkebommen istandsat og akslen udskiftet og en ældre bom og knebel, beslagdele og gamle lejeskåle ophængt på klokkerummets vestvæg.[17]

†*Klokke*, omtalt 1769, med støberindskriften »Gerardus me fecit« (Gerhard gjorde mig) og et ulæseligt årstal.[128] Den var muligvis støbt o. 1500 af den nederlandske klokkestøber Gert van Wou fra Kampen, der brugte bl.a. den ovennævnte signatur.[129] 1818 var klokken 'ubrugelig' og havde mistet sin klang pga. en revne.[130] 1819 var den nedtaget, og 1821 blev den omstøbt i Randers (jf. ovf.).[131]

Fig. 54. Mindetavle, o. 1849, over Hans Rasmussen (s. 3308). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Memorial plaque, c. 1849, for Hans Rasmussen*.

GRAVMINDER

En gravsten fra 1600-tallet med udslidte indskrifter er det ældste, endnu eksisterende gravminde i kirken.

Mindetavle (fig. 54), o. 1849, over Hans Rasmussen fra Højen, †6. juli 1849 ved Fredericia, 22 år gammel. Bredrektangulær tavle af træ, 72,5×56 cm, med bred, sortmalet profilramme og gylden fraktur på bordeaux bund. 1888 var mindetavlen placeret i skibets vestende, mens den 1937 ses på skibets nordvæg ved triumfvæggen (jf. fig. 24).[40] Tavlen hænger nu på skibets sydvæg, vestligst.

Gravsten (fig. 55), o. 1625, over ubekendt(e).[132] Rødlig kalksten, 189×102 cm. Et højrektangulært skriftfelt med udslidte reliefversaler omkranses af rulleværk og krones af en stående engel med timeglas. Den indrammende trekløverbue har udslidt skriftsted (med reliefversaler): »Salig … Apoc« (Åb. 14,13?) og hviler på pilastre med beslagværksskafter og joniske kapitæler. Nederst

Fig. 55. Gravsten over ubekendt(e), o. 1625 (s. 3308). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Gravestone for unknown individual(s), c. 1625*.

på stenen er en udslidt kartouche, afgrænset af to hænder, der kunne holde palmeblade, samt af to profilvendte englehoveder, der blæser i horn. Stenens hjørner har brystbilleder af evangelisterne med deres symbolvæsener, foroven: Matthæus og Markus, forneden Lukas og Johannes. Langs stenens kant løber et bibelcitat med delvist udslidte reliefversaler: »Ieg … lefver oc hand schal her eller opvæke mig af iorden… oc… s… med denne min hud… oc ieg schal see Gud i himme…« (Job 19,25-27).

Stenens relieffer er noget simple i udførelsen, men dens elementer og komposition kan eksempelvis jævnføres med gravsten i Skt. Nikolaj Kirke i Kolding (s. 758-59). 1888 omtalte Frits Uldall stenen i Højen som 'ganske udslidt'.[40] Den var en årrække skjult under et gulvtæppe og blev genopdaget 1994.[17] Dens placering er i skibets midtergang ved tårnbuen.

†*Gravsten*, o. 1700, over sognepræst gennem 28 år, Oluf Jørgensen Bang, (*o. 1625 i Assens), †1682, og hans tre hustruer Bodil Pedersdatter, Sidsel Olesdatter og Maren Hansdatter (†1685[133]) samt svigersønnen, sognepræst gennem 28 år, Jens Hansen Sandager, (*o. 1651 i Sandager), †1710, og hustru Bodil Olesdatter Bang, †14. juni 17□. Stenen var bekostet af sidstnævnte.[134] Den lå i gulvet under korbuen og blev ødelagt ved korets sammenstyrtning 1860 (jf. s. 3272).[9] Indskriften blev afskrevet 1861.[135]

Fig. 56. To par lyseskjolde: for H. Jensen, 1905, samt for Jens P. Lomholdt, 1917 (s. 3310). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Two pairs of commemorative shields: for H. Jensen, 1905, and Jens P. Lomholdt, 1917.*

Fig. 57-58. Kirkegårdsmonumenter. 57. Nr. 2, o. 1854, over Peder Olesen Lomholdt (s. 3310). 58. Nr. 4, o. 1856, over Niels Vinkel Marcussen (s. 3311). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monuments. 57. No. 2, c. 1854, for Peder Olesen Lomholdt. 58. No. 4, c. 1856, for Niels Vinkel Marcussen.*

To par *lyseskjolde* (fig. 56), højovale, af sortmalet blik med forgyldt tekst, indrammet af palmeblade og med topornament. 1) 1905, for H. Jensen, *16. okt. 1821 i Skærup, †3. maj 1905 i Stubdrup; med frakturskrift. 2) 1917, for Jens P. Lomholdt, *29. maj 1828, †5. febr. 1917; med antikvaskrift. Lyseskjoldene opbevares på kirkens loft.

†*Gravfaner*, o. 1682, over ritmester Michael Lewin König, †1682, var ophængt i kirken 1769 og o. 1839.[136]

Kirkegårdsmonumenter. I et lapidarium sydøst for våbenhuset findes seks gamle liggesten af grå kalksten (nr. 1-4 og 6-7), alle på nær én (nr. 6) med indfældede hjørnerosetter af marmor; desuden en stele (nr. 5).

1) O. 1853, over Jens Pedersen, *10. aug. 1822 i Pjengaard, 1849 g.m. 'dengang hæderlige pige' Karen Christensen Storgaard, med hvem han fik to efterlevende børn, †1. maj 1853. Liggesten, 157×84 cm, med personalia og en mindetekst på vers hugget i fraktur og malet op med sort.

2) (Fig. 57), o. 1854, over Peder Olesen Lomholdt, Højen. *22. juni 1793, 1818 g.m. Ane Marie Lomholdt født Christensen, levede i ægteskab

36 år og fik 10 børn, hvoraf tre døtre 'modtog ham hisset', †18. nov. 1854. Liggesten, 149×75 cm, med personalia og en mindetekst på vers hugget i fraktur og malet op med sort. Forneden er et rundbuet marmorrelief med græsser, træstub og bikube. Den øvre venstre hjørneroset er fornyet.

3) O. 1854(?), over Ane Marie Kristensen, *29. juli 1799, 1818 g.m. Peder Olesen Lomholt (jf. nr. 2), †18. dec. 1884. Stenen svarer til ægtemandens.

4) (Fig. 58), o. 1856, over gårdejer Niels Vinkel Marcussen, *13. juni 1788 i Horsted, 1815

Fig. 59. Kirkegårdsmonument nr. 5, o. 1865, over Frederik Christensen Lund (s. 3311). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monument no. 5, c. 1865, for Frederik Christensen Lund.*

Fig. 60. Kirkegårdsmonument nr. 6, o. 1866, over Karen Vinkel (s. 3312). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monument no. 6, c. 1866, for Karen Vinkel.*

g.m. Maren Nielsen, †o. 1848, og fik gennem 33 års ægteskab 11 børn, heraf otte efterlevende. †9. nov. 1856. Liggesten, 167×87 cm, med en indlagt marmorplade, der har personalia og mindetekst på vers hugget i skriveskrift. Derover et marmorrelief af en olielampe.

5) (Fig. 59), o. 1865, over Frederik Christensen Lund, Grejs. *december 1800, 1° g.m. enkefrue Ane Nielsdatter af »Harels Lund« 1822, 2° g.m. Mette Kirstine Madsdatter af Skærup 1839, med hvem han gennem 26¾ års ægteskab fik ni børn, heraf tre efterlevende, †23. febr. 1865. Glat stele af grålig kalksten, 134×63 cm, med fladbuet forside og tilsvarende marmorplade, der har personalia og

Fig. 61-62. ⋆Kirkegårdsmonumenter. 61. Nr. 1, o. 1856, over Niels Andersen Daugaard (s. 3312). 62. Nr. 2, o. 1859, over Ane Sager Daugaard (s. 3313). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – ⋆*Churchyard monuments. 61. No. 1, c. 1856, for Niels Andersen Daugaard. 62. No. 2, c. 1859, for Ane Sager Daugaard.*

en kort mindetekst indhugget i fraktur og malet op med sort. Kanterne er affasede, muligvis med slukkede fakler(?), og gesimsen har karnissvejfede sider. Stelens postament er udsmykket med to marmorhænder i et håndtryk, kranset af egeløv. Topstykket er udformet som en urne dekoreret med nu forvitret bladornamentik og et slidt marmorrelief med en figur. På kirkegården, øst for kirken.

6) (Fig. 60), o. 1866, over Karen Vinkel, Højen, ⋆23. aug. 1828(?), 1849 g.m. Jens Pedersen (jf. nr. 1), †febr. 1866. Liggesten, 156×84 cm, med en bred bort langs kanten og efeubladornament i hjørnerne. Over en reliefhugget medaljon med hænder i et håndtryk er en indfældet marmorplade med personalia i indhugget og sortmalet skriveskrift, afsluttet med skriftstedet Åb. 14,13: »Salige ere de Døde, som dø i Herren«.

7) O. 1860, over ubekendt, omtrent svarende til nr. 4 og da muligvis over Maren Nielsen (†o. 1848). Indskriften udslidt.

Tre ⋆*kirkegårdsmonumenter* findes på Daugårdsminde (Højen Sogn), indmuret udvendig i en af gårdens tilbygninger. Angiveligt flyttet fra Højen kirkegård i 1940'erne.[137] 1) (Fig. 61), o. 1856, over

Niels Andersen Daugaard, Stubdrup, *december 1779, 1803 g.m. Ane Pedersdatter Sager (jf. ndf.), med hvem han fik 12 børn (heraf syv efterlevende), †6. juli 1856. Liggesten, 145×79 cm, med hjørnerosetter af marmor og personalia og mindetekst på vers indhugget i fraktur.

2) (Fig. 62), o. 1859, over Ane Sager Daugaard, *25. jan. 1787 på Haraldskærs Kobberfabrik, 1803 g.m. Niels Andersen Daugaard (jf. ovf.), †8. feb. 1859 i Stubdrup. Liggesten, 124×62 cm, med personalia i indhugget antikva. Langs kanten er en smal, riflet bort, og hjørnerne har reliefhugget roset.

3) O. 1865, over Ane Johanne Hansen Daugaard, Højen, *30. apr. 1819, 1849 g.m. Søren Nielsen Daugaard, †29. juni 1865. Liggesten, 143×79 cm, med (nu kun tre) hjørnerosetter af marmor og forsænkning til (manglende) marmorrelief med to hænder i et håndtryk. Herover er et latinsk kors udhugget i lavt relief. Personalia og en mindetekst på vers, noget forvitret, er udhugget i fraktur.

Mindesten (fig. 63), 1935, for landøkonom og kammerråd Carl Frederik Isak Dalgas (1787-1870), ejer af gården Aldebertsminde; rejst af 'sognefolk' til minde om hans 'arbejde for landbrugets fremme og hans virke for Højen Sogn'. Natursten af rødlig granit, 120 cm høj, med indhuggede versaler opmalet med sort. Stenen er placeret sydvest for kirken.

†*Ligtræ*, omtalt 1870 som 'gammelt' og stod til at fjernes fra kirkegården eller istandsættes.[23]

Fig. 63. Mindesten, 1935, for Carl Frederik Isak Dalgas (s. 3313). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Memorial stone, 1935, for Carl Frederik Isak Dalgas.*

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier, utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Højen Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Vejle Amt i almindelighed jf. også s. 56-62. Henvisninger til *Danmarks Kirker*, København 1933-, er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Vejle Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. *Rigsarkivet i København* (RAK). *Regnskaber 1433-1559*. Fortegnelser over indkrævede klokker 1528-29; *Rentekammeret*. Kamrenes forenede arkivkontor: Register til skødeprotokoller over bortsolgt ryttergods (*Rentekammeret*. Register); Danske Afdeling, Kancelliet: Skødeprotokol for det koldingske rytterdistrikt 1765-1170 (*Rentekammeret*. Skødeprot.).

Rigsarkivet i Viborg (RAV). *Ribe bispearkiv*. Forskellige indberetninger, 1689-1839 (*Bispeark*. Forskellige indb.); Kirkesyn, 1696-1792 (*Bispeark*. Kirkesyn); Præsteindberetninger til biskop J. Bloch, 1766-69 (*Bispeark*. Indb. til biskop Bloch); Indberetninger om kirke- og præstegårdssyn, 1793-1832 (*Bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn); Diverse indberetninger om gejstlige embeders beskaffenhed, 1799-1803 (*Bispeark*. Kirkeejere); Årlige indberetninger, 1815-24 (*Bispeark*. Årlige indb.) – *Kirkesessionerne for rytterdistrikterne*. Synsprotokol for de reparerede kirker i Skanderborg, Dronningborg og Kolding rytterdistrikter, 1724-34 (*Kirkesessionerne for rytterdistrikterne*. Synsprot.) – *Koldinghus Rytterdistriktsarkiv*. Syn på kirker og skoler, 1751-64 (*Koldinghus Rytterdistrikt*. Syn på kirker); Kirkesessionsprotokol, 1734-35 (*Koldinghus Rytterdistrikt*. Kirkesessionsprot.) – *Jerlev Herredsfoged*. Tingbog, 1653-1688 (*Jerlev Herredsfoged*. Tingbog) – *Jerlev-Slavs herreders provsti*. Provsteprotokol (skifteprotokol), 1685-1777 (*Provstiark*. Skifteprot.) – *Anst m.fl. Herredsfoged*. Justitsprotokol. 1776-1819 (*Anst m.fl. Herredsfoged*. Justitsprot.) – *Bjerre Herreds Provsti*. Synsprotokol for kirker og præstegårde, 1803-18 (*Provstiark*. Kirker og præstegårde) – *Elbo-Jerlev-Holmans-Brusk Provsti*. Synsprotokol for kirker og præstegårde, 1833-1887 (*Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde) – *Elbo-Holmans-Jerlev Herreders Provsti*. Kirkesynsprotokol, 1900-10, 1912-24, 1923-62 (*Provstiark*. Kirkesyn); Kirkelige sager, 1910-1966 (*Provstiark*. Kirkelige sager) – *Brusk-Nørre Tyrstrup Herreders Provsti*. Synsprotokol, 1872-1904 (*Provstiark*. Synsprot.) – *Nørvang-Tørrild Østre Provsti*. Kirkelige Sager, 1910-1966 (*Provstiark*. Kirkelige sg.) – *Landsbykirkernes regnskabsbøger*. Regnskabsbog for Højen Kirke, 1626-1663 (*Landsbykirkernes regnsk*. Regnskabsbog) – *Pastoratsarkiv*. Liber Daticus, 1839-1950 (*Pastoratsark*. Liber Daticus) – M*enighedsrådsarkiv*. Kirkeprotokol, 1861-1969 (*Menighedsrådsark*. Kirkeprot.) Forhandlingsprotokol, 1904-1966 (*Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.); Forskellige sager 1912-31 (*Menighedsrådsark*. Forsk. sg.).

Vejle Stadsarkiv (VSA). *Menighedsrådsarkiv*. Forhandlingsprotokol 1922-76 (*Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.).

Kirkens arkiv. Synsprotokol 1970-2007 (*Kirkens arkiv*. Synsprot.)

Privatarkiver. Den kgl. bygningsinspektørs arkiv, ved Rønnow Arkitekter. Sager vedr. Højen Kirke (*Den kgl. bygningsinsp*. Sager vedr. Jerlev).

Nationalmuseet (NM). *Manuskripter*: Fr. Uldall, *Om de danske Landsbykirker*, V, 86 f. (1888). – *Indberetninger*. Niels Nielsen, 1886 ((†)klokke), Harald Borre 1937 (kalkmalerier), Einar V. Jensen 1937 (prædikestol), Egmont Lind 1938 (kalkmalerier), Egmont Lind 1939 (kalkmalerier, stolestader), Egmont Lind 1941 (kalkmalerier), Karin Vestergaard Kristiansen 2007 ((†)altermaleri, prædikestol), Conny Hansen 2011 (kalkmalerier, (†)altermaleri).

Tegninger. *Nationalmuseet* (NM). L.A. Winstrup 1878 (facadeblænding, døbefont, grundplan); Kuno Mielby 1992 (opstalter af facader).

Litteratur. Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af tagkonstruktion over Højen kirke, Vejle amt*, NNU rapport nr. 62, Nationalmuseet 2021 – Torben Bech Hansen, *Højen Kirke. En kort beskrivelse af Højen Kirke*, Højen 1996 – J. J. Ravn, *En Historisk-Topografisk Beskrivelse af Højen Sogn i Jerlev Herred*, Vejle 1929.

Historisk indledning og bygningsbeskrivelse ved Line M. Bonde, kirkegård, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Miriam Have Watts, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Kildelæsning ved Marie Louise Blyme, Kristoffer Edelgaard Christensen, Bjørn Westerbeek Dahl, Kathrine Faust Larsen, Lukas Svane Nielsen, Anne Mari Steimle. Oversættelser ved Patrick Marsden (engelsk) og Peter Zeeberg (latin). Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet juli 2023.

[1] *Diplomatarium Danicum*, udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Kbh. 1938-, 2, X, nr. 95 (28. jan. 1329).
[2] Om dateringen for håndskriftet Ribe Oldemoder se s. 2533.
[3] »Regnskabsbog over Indtægten af Landehiælpen 1524-25«, *Danske Magazin* 4. rk., 2, 1873, 44.
[4] RAK. *Regnskaber 1433-1559*. Fortegnelser over indkrævede klokker 1528-29.
[5] Kanc.brevb. 10. Febr. 1580.
[6] *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden, 1535-1765*, I-IV. Udg. af Rigsarkivet, Kbh. 1892-1955, III, 471-72 (1. juni 1712).
[7] *Kronens Skøder* (note 6), IV, 149 (21. sept. 1720).
[8] Oplysningen om ejeren findes også i RAV. *Bispeark*. Kirkesyn.

Fig. 64. Detalje af facadeblændinger på skibets nordside (s. 3270). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Detail of blind niches on the north side of the nave.*

[9] RAV. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[10] RAV. *Bispeark*. Kirkeejere; *Bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn; *Bispeark*. Årlige indb.; *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; *Provstiark*. Synsprot.; *Provstiark*. Kirkesyn; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.; *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.
[11] *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551-1660*, udg. af Rigsarkivet, Kbh. 1885-2005 (10. jan. 1598)
[12] RAV. *Landsbykirkernes regnsk*. Regnskabsbog.
[13] *Regnskaber 1559-1660*. Koldinghus Lensregnskaber (30. april 1645; 26. okt. 1653).
[14] Tilhørsforholdet er tidligst nævnt i et tingsvidne. RAV. *Jerlev Herredsfoged*. Tingbog (13. marts 1673).
[15] Ravn, *Højen Sogn*, 44.
[16] RAV. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; NM. *ATA*. Korrespondance.
[17] NM. *ATA*. Korrespondance.
[18] Se bl.a. RAV. *Landsbykirkernes regnsk*. Regnskabsbog; *Bispeark*. Kirkesyn; *Provstiark*. Kirker og præstegårde; *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; *Provstiark*. Kirkesyn; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.; *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; *Den kgl. bygningsinsp*. Sager vedr. Højen.
[19] *Den kgl. bygningsinsp*. Sager vedr. Højen.
[20] Gårdejer H. P. Hansen gav i øvrigt tilladelse til nyplantning af en række træer umiddelbart nord for diget og etablering af et hegn på ydersiden af træerne. RAV. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.
[21] *Den kgl. bygningsinsp*. Sager vedr. Højen; NM. *ATA*. Korrespondance.
[22] RAV. *Bispeark*. Kirkesyn; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[23] RAV. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde.
[24] RAV. *Provstiark*. Kirkesyn; *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.
[25] Afgørelse i Fredningsnævnet for Vejle amts sydlige fredningskreds, 1989. Kapelbygningen blev opført 1989, da parkeringsarealet udgik af fredningen og kunne udvides til formålet. *Den kgl. bygningsinsp*. Sager vedr. Højen.
[26] RAV. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.
[27] RAV. *Bispeark*. Kirkesyn.
[28] RAV. *Provstiark*. Kirker og præstegårde.

[29] RAV. *Bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn.
[30] Synet estimerede omkostningerne til 1.004 rdlr. (jf. *inventar*). RAV. *Pastoratsark*. Liber Daticus.
[31] Synet bemærkede 1863, at man under arbejdet med tårnet havde måttet nedtage den søndre side af skibet frem til våbenhuset. Det viste sig da, at det kun bestod af rullesten sammenbundne med ler og »aldeles uden kalk og mursten«. RAV. *Pastoratsark*. Liber Daticus; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[32] RAV. *Pastoratsark*. Liber Daticus; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[33] Det påtales flere gange i løbet af 1800-tallet, at †våbenhuset var for lavt. RAV. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; *Pastoratsark*. Liber Daticus.
[34] RAV. *Bispeark*. Årlige indb.
[35] RAV. *Pastoratsark*. Liber Daticus.
[36] Det oplyses i synsprotokollen, at »Den 12.6.1860 styrtede en kampestensmur ned, den forbandt kor og skib og hvilede på buen mellem de to dele af kirken«. Der menes formentlig skibets østre †gavltrekant. RAV. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[37] RAV. *Kirkesessionerne for rytterdistrikterne*. Synsprot.
[38] RAV. *Provstiark*. Kirkesyn.
[39] RAV. *Bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn; *Provstiark*. Kirker og præstegårde.
[40] NM. *ATA*. *Manuskripter*. Uldall 1888, V, 86 f.
[41] 1631 betaltes 3 dlr. for et kirkevindue »gjort af nye«, mens de resterende blev repareret for 3 mk. Året efter betaltes 5 dlr. for to store nye vinduer, inkl. bly og glas, mens Hans Glarmester fra Vejle 1638 blev betalt 1 rdlr. for at reparere fire vinduer, der var sønderblæste. 1643 blev et nyt vindue indsat i †tårnet, og 1645 blev 2 lispd. stangjern indsat i det ene vindue i kirkemuren, som af fjender blev »brøt brecket och borttagenn«. RAV. *Landsbykirkernes regnsk*. Regnskabsbog.
[42] Bjælkerne, der var knap 8,8 m lange, var købt af hhv. Søren Kordsen i Mejsling og Peder Ollesen i Starup. Desuden blev der brugt 2 lispd. jern til murankre til samme bjælker. RAV. *Landsbykirkernes regnsk*. Regnskabsbog.

Fig. 66. Detalje af skibets nordvæg (s. 3270). Foto Kirsten Trampedach 1995. I NM. – *Detail of the north wall of the nave.*

Fig. 65. Skibets nordvæg med afbanket puds (s. 3279). Foto Kirsten Trampedach 1995. I NM. – *The north wall of the nave with knocked off plaster.*

[43] I regnskabet noteres udførligt, at egetræet blev savet til fire bjælker. Fire karle havde hugget træet 'udi skoven', og fire vogne blev brugt til at fragte det. Desuden købtes seks strenge til 'klokkeværket' og seks »stiffbaand«, hver ca. 2,2 m lang. Der betaltes for ned- og ophejsning af klokken, der af smeden blev 'forbundet' med 6 pd. jern. RAV. *Landsbykirkernes regnsk.* Regnskabsbog.
[44] Alle daterede prøver er udtaget i tømmer, der har bevaret splintved eller som baseret på iagttagelser under prøveudtagningen kun mangler splintved. Dateringen af skibets tagværk bygger på seks prøver, hvoraf to er daterede. Yngste bevarede årring er dannet 1398 (prøvenr. 61480049). *Hylleberg Eriksen 2021.*
[45] Hele arbejdet, inklusiv udskiftning af tømmerets rådnede bjælkehoveder, tog tre en halv uge. RAV. *Landsbykirkernes regnsk.* Regnskabsbog.
[46] Henholdsvis 1850, 1867, 1877. RAV. *Provstiark.* Synsprot. for kirker og præstegårde; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[47] Tegltaget var 1815 brøstfældigt, og 1816 stod det med bly. RAV. *Bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn; *Provstiark*. Kirker og præstegårde.
[48] RAV. *Provstiark*. Synsprot; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[49] Det nævntes samtidig, at kirken i den forbindelse havde fået foretaget ændringer i den elektriske installation, bl.a. ved opsætning af en reflektorlampe i koret. Denne blev dog påbudt fjernet. RAV. *Provstiark*. Kirkelige sg.
[50] RAV. *Provstiark*. Kirkelige sg.
[51] NM. *ATA*. Indb. ved Harald Borre 1937.
[52] NM. *ATA*. Indb. ved Egmont Lind 1939.
[53] NM. *ATA*. Indb. ved Egmont Lind 1941.
[54] Kalkmalerierne blev 2007 dokumenteret af konservator Kirsten Trampedach i basen *Kalkmalerier i danske kirker*, og informationerne 2011 refereret i forbindelse med en besigtigelse af kirkens indvendige, kalkede flader. Se NM. *ATA*. Indb. ved Conny Hansen 2011.
[55] RAV. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; NM. *ATA*. Indb. ved Egmont Lind 1939; NM. *ATA*. Korrespondance.
[56] Omtale heraf kendes kun i *Vejle Amts Folkeblad*, 27. marts 1966.
[57] Identifikationen af motivet gav anledning til en længere udveksling mellem fortrinsvis Egmont Lind og Poul Nørlund: Ved fundet 1937 var Harald Borres umiddelbare formodning, at afbildningen var af Jesu opvækkelse af Lazarus. Lind betvivlede dette 1938, da han ingen korstegning fandt i glorien om den formodede Jesus. 1939 introducerede Lind idéen om opvækkelsen af Jairus' datter eller apostlen Peters opvækkelse af Tabitha. 1941 pegede Nørlund på apostlen Jakobs legende, men Lind betvivlede forlægget og nævnte i stedet beretningen om Matthæus, der opvækker Efigenia og siden henrettes. 1942 lukkede Nørlund sagen: »Det er rigtig nok, at der ikke er fuld Overensstemmelse mellem Billederne og Legenden, paa den anden Side synes jeg, at mit Forslag er den eneste mulige Løsning«. NM. *ATA*. Indb. ved Harald Borre 1937; NM. *ATA*. Indb. ved Egmont Lind 1938-39; NM. *ATA*. Korrespondance.
[58] Til den yderst kortfattede beretning i ApG. føjer sig den senere legende, at Jakob efter Jesu død missionerede og omvendte mange. Her følger, at ypperstepræsten Abiatar fik den skriftkloge Josias (der i nogle beretninger er soldat) til at føre Jakob for Kejser Herodes.
[59] I Nørlunds fremlæggelse af legende og maleri var det en værkbruden (gigtsvag) kvinde, Jakob helbredte. Lind indvendte imidlertid, at en sådan næppe ville vælge at opholde sig i en sarkofag. NM. *ATA*. Korrespondance; NM. *ATA*. Indb. ved Egmont Lind 1941.
[60] Se f.eks. Ingalill Pegelow, *Helgonlegender i ord och bild*, Carlssons Bokförlag, Kristiansstad 2006, 128-31.
[61] Lind aflæste 1939 den hvide figur som en slange. NM. *ATA*. Indb. ved Egmont Lind 1939. I Nørlunds og Linds *Danmarks romanske Kalkmalerier*, København 1944, 152, omtales den imidlertid som en »uforstaaelig Figur«, mens Saxtorph så en hammer og en tang, jf. *Danmarks Kalkmalerier*, Politikens Forlag 1966, 240.

Fig. 67. †Norddørs inderside (s. 3270). Foto Arnold Mikkelsen 2021. – *Inside of †North door.*

Fig. 68. Alterparti. Foto Ejnar V. Jensen 1934. I NM. – *Part of the altar.*

[62] Se f.eks. Knud Prange, »De ældste heraldiske figurer, Sønder Næraa kirke og Højen kirke«, *Danske kalkmalerier*, Kbh. 1987, II, 154-55; Saxtorph, Niels M., *Danmarks Kalkmalerier* (*DaKalkmalerier*), Kbh. 1966, 240.

[63] Kristin B. Aavitsland, »Elite Soldiers of Christ: Elevating the Secular Elite on Danish Church Walls, Twelfth to Thirteenth Century«, *Nordic Elites in Transformation, c. 1050-1250* (red. Jezierski, et al.), Oxon 2020, III, 181-83. Aavitsland henviser i øvrigt til Herman Bengtsson, *Den höviska kulturen i Norden*, Stockholm 1999, 125.

[64] NM. *ATA*. Indb. ved Egmont Lind, 1938-41; Kalkmalerierne blev dokumenteret 2007. NM. *ATA*. Indb. ved Conny Hansen 2011.

[65] For nyere forskning på området, se Aavitsland, »Elite Soldiers of Christ«; Martin Wangsgaard Jürgensen, »Depictions of Violence in Late Romanesque Mural Paintings in Denmark«, *Christianity and War in Medieval East and Central Europe and Scandinavia* (red. Kotecki, Jensen & Bennett), Leeds 2021, 117-138. Jf. også s. 2713-28.

[66] Wangsgaard Jürgensen, »Depictions of Violence«, 124-29 og 131-33; Aavitsland, »Elite Soldiers of Christ«.

[67] *Danmarks romanske kalkmalerier*, 144-169. Desuden NM. *ATA*. Korrespondance.
[68] Opvækkelsesscenen er ikke endeligt identificeret i Ål, men viser som i Højen en hellig mand, der optræder i to kronologisk forskudte handlinger: Glorieret og med skæg og i kappe gestikulerer han mod en figur indhyllet i hvidt ligklæde, tilsyneladende en kvinde, der sætter sig op med hænderne foran sig i en seng eller sarkofag. Gestikken hos to bagvedstående mænd udtrykker forundring. Samme(?) mand med glorie som i opvækkelseshandlingen optræder i en sidestillet scene med tre mænd, der vender sig og gør tegn i hans retning.

Rytterfrisen er i Ål, som i Højen, en kampscene, hvor den ene gruppe repræsenterer kronen. Slaget er væsentlig mere detaljeret og dynamisk skildret i Ål end slaget afbildet i Højen. Jf. *DK Ribe* 1306-21. Se i øvrigt Aavitsland for skema over periodens kalkmalede rytterfriser; Aavitsland, »Elite Soldiers of Christ«, 179-80.
[69] *Danmarks romanske kalkmalerier*, 156.
[70] *Danmarks romanske kalkmalerier*, 166-69. Jf. note 61.
[71] *DaKalkmalerier* (note 62), IV, 34-35.
[72] *DaKalkmalerier* (note 62), IV, 23-25.
[73] *DaKalkmalerier* (note 62), V, 12-15; Sissel Plathe, *Gotikkens kalkmalerier, De oversete dekorationer i Danmarks kirker*, Kbh. 2019, 17-18.
[74] Det nuværende alterbord blev etableret efter 1860, hvor et bord af tegl omtaltes, og før 1937, hvor alterbordet blev beskrevet som en trækasse betrukket med fløjl. RAV. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[75] RAV. *Bispeark*. Kirkesyn; *Landsbykirkernes regnsk*. Regnskabsbog
[76] RAV. *Provstiark*. Kirkesyn; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[77] *Kirkens arkiv*. Synsprot.
[78] RAV. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[79] RAV. *Pastoratsark*. Liber Daticus. Af Einar V. Jensen, NM, fejlagtigt dateret o. 1850-60, jf. NM. *ATA*. Indb. ved E.V. Jensen 1937. 1888 omtalte Frits Uldall tavlen i forlængelse af det daværende altermaleri som en 'Indfatning uden særlig Stiil', NM. *ATA*. *Manuskripter*. Uldall 1888, V, 86.
[80] NM. *ATA*. Indb. ved E.V. Jensen 1937.
[81] Man fandt, at altertavlens og prædikestolens farver sammen med kalkmalerierne var 'i indbyrdes harmoni og af smuk virkning'. De dannede udgangspunkt for 'resten af kirkens inventar og det malede loft og andet træværk, så en smuk harmoni opnås for hele kirkens farvesætning'. NM. *ATA*. Korrespondance.
[82] Ifølge oplysninger på en diminutiv plade på altertavlens bagside.
[83] Røjbæk komprimerede fortællingen i sit maleri, så ellers forskudte handlingselementer sker samtidig i en pædagogisk 'sammenskrivning' af beretningen om opstandelsesmorgenen.
[84] Jf. *Weilbachs Kunstnerleksikon*, København 1998, VII, 220-21.
[85] RAV. *Pastoratsark*. Liber Daticus; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[86] VSA. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.
[87] NM. *ATA*. Indb. ved K. Vestergaard Kristiansen, 2007; NM. *ATA*. Indb. ved C. Hansen, 2011.
[88] Profillisterne var også ufuldstændige 1937, hvor tavlen blev beskrevet, jf. NM. *ATA*. Korrespondance.
[89] *Forordnet Alterbog udi Danmark og Norge*, Kbh. 1688, 337-38. For en kort omtale af alterbogen kan henvises til Carsten Bach-Nielsen, »Bibel og bygning«, *Sjællands Stiftsbibliotek 1812 til 2012* (2012), 134.
[90] Chr. A. Bøje, *Danske guld og sølvsmedemærker før 1870*, 4. udg. revideret og udvidet ved Henrik Jakobsen, Odense 2022, 27.
[91] *Bøje* (note 90), 25.
[92] *Bøje* (note 90), nr. B4-353.
[93] *Bøje* (note 90), 459-60.
[94] *Bøje* (note 90), nr. B 4-5544 og nr. B4-6540.
[95] RAV. *Pastoratsark*. Liber Daticus; NM. *ATA*. Korrespondance.
[96] RAV. *Landsbykirkernes regnsk*. Regnskabsbog; *Bøje* (note 90), 470.
[97] Jf. *Bøje* (note 90), nr. B4-5617 og nr. B4-5537.
[98] Jf. *Bøje* (note 90), nr. B4-5615. Se også RAV. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[99] I inventarlisten er der ud for sættet tilføjet 'udgået/kasseret'. Det er nok samme sæt, der er anført som 'gammelt' i inventarlisten fra 1910. RAV. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.

Fig. 69. (†)Lysestager, o. 1900 (s. 3295). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – (†)*Candlesticks, c. 1900.*

[100] Ordlyden er overensstemmende på de to stager, mens stavemåden har mindre variationer.
[101] Torben Bech Hansen, *Højen Kirke, En kort beskrivelse af Højen Kirke*, Højen 1997, 4.
[102] Optræder i varekatalog [u.å.] fra Lauritz Rasmussen, hvor Højens stage svarer til Titusstage nr. 3.
[103] Jf. konfirmationsbillede 1968 ophængt i sognegården. De to endefag blev rimeligvis fjernet ved skrankens nystaffering 1969. De opbevares på kirkens loft.
[104] RAV. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.; NM. *ATA*. Korrespondance, 1993-94. Konfirmationsbilleder ophængt i sognegården viser, at skranken var grå 1993 og 1996 mørkeblå.
[105] RAV. *Provstiark*. Kirker og præstegårde; *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde.
[106] Alle fire mandshoveder nævnes af Frits Uldall. NM. *ATA*. *Manuskripter*. Uldall 1888, V, 86.
[107] M. Mackeprang, *Danmarks Middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941, 328.
[108] RAV. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; *Pastoratsark*. Liber Daticus.
[109] Ældre og nu skjulte farver menes at findes under de senere bemalinger, jf. NM. *ATA*. Indb. ved E.V. Jensen, 1937; NM. *ATA*. Indb. ved K. Vestergaard Kristiansen, 2007; NM. *ATA*. Korrespondance. 2015.
[110] Slægtskabet omtalt 1937, jf. NM. *ATA*. Indb. ved Einar V. Jensen. Proveniensen af Smidstrup Kirkes prædikestol omtales i *Trap*, V, 1174-75.
[111] RAV. *Bispeark*. Kirkesyn; *Provstiark*. Kirker og præstegårde.
[112] NM. *ATA*. Korrespondance.
[113] RAV. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot; NM. *ATA*. Korrespondance; NM. *ATA*. Indb. ved E. Lind, 1939.
[114] RAV. *Provstiark*. Synsprot.
[115] Kirkens fattigbøsse/pengetavle blev opbevaret på kirkeloftet på dette tidspunkt, så omtalte reparation må være af pengeblokken. *Kirkens arkiv*. Synsprot.
[116] RAV. *Bispeark*. Indb. til biskop Bloch.
[117] RAV. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde.
[118] Den Danske Orgelregistrant. Orglet figurerer på Frederik Nielsens værkliste.
[119] Et fotografi fra 1937 viser to af tavlerne, på henholdsvis triumfvæggens nordre del og skibets nordvæg (jf. fig. 24). RAV. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[120] VSA. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot. Jf. VSA. Foto 1977 (B68752).
[121] RAV. *Provstiark*. Kirkelige sager.
[122] Ifølge synsprotokollen var lysekronerne skænket henholdsvis 1871 i anledning af gårdejer Søren Daugaards begravelse og 1874 i anledning af gårdmand Poul Christensens begravelse – sidstnævnte muligvis fejlbarligt noteret; Bech Hansen oplyser 1997, at den da østligst placerede af lysekronerne var givet af ægteparret Daugaard, se *Højen Kirke*, 5; RAV: *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.

Fig. 70. (†)Lysekrone, foræret af C. og M. Madsen, 1868 (s. 3306). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – (†) *Chandelier, donated by C. and M. Madsen, 1868*.

[123] Formentlig den ene af tre nye lysekroner omtalt 1924. *Den kgl. bygningsinsp*. Sager vedr. Højen.
[124] NM. *ATA*. Indb. ved kirkeværge Niels Nielsen, 1886; NM. *ATA*. *Manuskripter*. Uldall 1888, V, 86 f.
[125] Medaljen er graveret af Daniel Jensen Adzer efter forlæg af Johannes Wiedewelt. Georg Galster, *Danske og Norske Medailler og Jetons, ca. 1533-1788*, Kbh. 1936, nr. 464.
[126] Medaljen er graveret af J. E. Bauert. *Galster 1936* (note 125), nr. 524.
[127] RAV. *Bispeark*. Forskellige indb.
[128] Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas,* V, Kbh. 1769, 972.
[129] Jf. J. A. Alberdingk Thijm, »Oude Nederlandsche kunstenaars«, *De Dietsche Warande*, 1884, 444-47. Af denne, ifølge F. Uldall 'berømteste af alle klokkestøberne i middelalderen', er i Danmark kun bevaret én klokke (Gerning S., Viborg A.). F. Uldall, *Danmarks middelalderlige Klokker*, Kbh. 1906, 241-42.
[130] RAV. *Bispeark*. Årlige indb.; *Provstiark*. Kirker og præstegårde.
[131] RAV. *Bispeark*. Årlige indb; NM. *ATA*. Indb. ved Niels Nielsen, 1886.
[132] En enkelt ligsten, enten denne eller †ligstenen, der

blev ødelagt 1860, omtaltes uden nærmere specifikation år 1700, se Kirkesyn 1696-1792.

[133] 8. juli 1685. RAV. *Provstiark*. Skifteprot.

[134] En enkelt ligsten, enten denne eller den endnu eksisterende under tårnbuen, omtaltes år 1700. RAV. *Bispeark*. Kirkesyn.

[135] Indskriften lød efter gengivelsen 1861: »Her hviler ærlig og vellærde Here Oluf Jørgensen Bang, 28 Aar Præst for disse Menigheder, fød i Assens i Fyen, som døde 1682, med sine Hustruer dydædle sal. Bodil Pedersdatter, sal. Sidsel Olesdatter, sal. Maren Hansdatter, Item hviler her sædelig og vellærde Here Jens Hansen Sandager, Sognepræst for disse Menigheder i 28 Aar, fød i Sandager Præstegaard i Fyen, som døde Anno 1710. – med hans kjære Hustru den hæderbaarne, dydædle og gudelskende Matrone, nu sal: Bodil Olesdatter Bang, fød i Høyen Præstegaard, som døde den 14 Juni 17□ og denne Steen har bekostet«. RAV. *Bispeark*. Indb. til biskop Bloch; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.

[136] *Danske Atlas* (note 128), 972; *Pastoratsark*. Liber Daticus.

[137] Efterkommeren af gårdejeren, der flyttede stenene, anslår flytningen til 1940'erne. Om Daugaardsminde, se J. C. B. La Cour, *Danske Gårde, Illustreret statistisk og historisk Haandbog for det danske Landbrug*, Aarhus, 1906-07, I, 718-19.

HØJEN CHURCH

The parish Højen ('Hothern') is mentioned for the first time in 1329, whilst the church itself first appears as 'høthærn' in Ribe Oldemoder's church list from c. 1376-89. Like the other churches of the *herred*, from 1330 Højen was under the jurisdiction of the cantorate of Ribe Cathedral Chapter and was owned by the Crown after the Reformation. It is not known who the church was owned by after this until 1711 when Christian Gyldenkrone of Vilhelmsborg bought it. The following year, he sold the church to Mourits Mouritzen Høier, warden of Tørrild Herred. The king retained the right to repurchase it, however, and did so in 1720. When the cavalry estate was sold in 1765, Counsellor Peder Saxesen bought the church but sold it three years later to the newly appointed vicar Jacob Wolrathsen Holm. The church had various owners until it was given freehold status in 1909.

At least since the Reformation, the parish had Jerlev as its chapel of ease, which lasted until 2013, when it became a separate pastorate.

The church is located in a depression in the landscape southwest of the high-lying village of Gammel Højen. Until the beginning of the last century, only the copyhold farm, Degnegård, was located near the church. The church is still surrounded by fields located between scattered settlements. To the south lies the village of Ny Højen. The churchyard, which was extended to the north in 1966, is rectangular.

Building. Today, the church is mainly a product of extensive rebuilding undertaken in the second half of the 19th century. It was originally an early medieval tufa building consisting of a †chancel and nave with blind niche decorations. As early as the Middle Ages, however, the west end of the nave, including door openings, was rebuilt in large medieval bricks, the chancel had †vaults inserted, and a †tower was added in the west. A †porch was also erected in front of the south door, probably around the time of the Reformation. In 1860, the chancel collapsed, and a new one was built. Just three years later, 1863 the tower was demolished and rebuilt, after which the south side was faced in 1880, and a new porch was constructed in 1885.

Frescoes. In 1937-39, a Romanesque painting in two friezes, c. 1200-1225, was uncovered on the north wall of the nave, and this was completely restored by 1941. The top frieze probably contains scenes from the life of the Apostle James the

Great, whilst the lower frieze shows a battle between two groups of knights on horseback. A late Gothic painting over the walled-up north door was also identified and uncovered in 1937-39 and restored in 1944. The painting shows Adam and Eve in the Garden of Eden and is a fragment of a larger decoration.

Furnishings. The oldest furnishing in the church is the Romanesque baptismal font. †The bell, probably c. 1500, included the foundry inscription 'Gerardus me fecit' (Gerhard made me) and an illegible year. It was recast in Randers in 1821. The pulpit and sounding board date to the first decades of the 17th century, and the altar candlesticks were donated in 1668. An (†)altarpiece with script on it from c. 1690 is kept in the church loft. The chalice with Frederik IV's monogram was donated in 1728, whilst other altar silver was mostly placed in the church in the 1860s. A †gallery from c. 1750 included an †enclosed chair for the owner of Aldebertsminde, as well as seating places for around 30 people. The iron-bound money box is probably from c. 1800. In 1842, a new altarpiece with a depiction of the Last Supper was installed. In 1860, a †brick-built Communion table was replaced by a free-standing, brick †table, whilst the altar rail was replaced and pews removed from the chancel. A (†)chandelier was donated in 1868, followed by two other chandeliers in 1872, which still hang in the nave and have since been supplemented with a newer one. A money box and an offering bag also date to the 19th century. In 1897, the pews were replaced as the first stage of a continuous renovation of furnishings which lasted until c. 1920. The plaque showing the order of vicars dates to 1942 and is still used. The present altar painting of the Resurrection of Christ replaced the Last Supper in 1969. The organ was built in 1972 by Bruno Christensen, Terkelsbøl.

Colour scheme and renovations. Most of the furnishings were coloured in 1994-95 with black-bordeaux, dark pink and blue as the dominant colours, whilst the pulpit was redecorated in 2015, mainly in grey-green and dusty blue.

Sepulchral monuments. The oldest, still existing sepulchral monument in the church is a gravestone from c. 1625 above one or more unknown individual(s). Until 1860 there was also a †gravestone, c. 1700, over vicar Oluf Jørgensen Bang (★c. 1625 in Assens), †1682, and his three wives, son-in-law and daughter; the latter paid for the stone. There is a memorial plaque from c. 1849 over Hans Rasmussen from Højen, †6 July 1849, of Fredericia. In the churchyard are six old horizontal gravestones of grey limestone and one stele. Three similar ★churchyard monuments were, apparently in the 1940s, moved from Højen churchyard to Daugårdsminde (Højen Parish), where they are walled into the outside of an extension.